

**Azərbaycan Respublikası
Daxili İşlər Nazirliyi
Polis Akademiyası**

Kafedra: “Mülki hüquq”

Kommersiya hüququ

fənni üzrə

İSTİQAMƏTVERİCİ MÜHAZİRƏ

**Mövzu № 6. Bank və investisiya fəaliyyətinin hüquqi
tənzimlənməsi.**

Tərtib etdi:

Polis Akademiyasının «Mülki
hüquq» kafedrasının dosenti,
polis polkovniki, hüquq üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent

Rəşad Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının DİN-in Polis Akademiyasının «Mülki
hüquq» kafedrasının 13 mart 2020-ci il tarixdə keçirilən iclasında
müzakirə edilmiş və tədris prosesində istifadəsi məqsədamüvafiq hesab
edilmişdir. Protokol № 7, 13 mart 2020-ci il.

Bakı - 2020

Mövzu № 6. Bank və investisiya fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi.

Plan:

Giriş.

Sual 1. Azərbaycan Respublikasının bank sistemi və bank fəaliyyətini tənzim edən qanunvericilik.

Sual 2. Bankların yaradılması, idarə olunması və onun fəaliyyətinə nəzarət.

Sual 3. Bank olmayan kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi.

Sual 4. İnvestisiya fəaliyyətinin anlayışı, obyektləri və subyektləri.

Nəticə

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2019. Mad. 13, 15, 19, 59.
2. «Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında» Azərbaycan Respublikasının 10 dekabr 2004-cü il tarixli Qanunu.
3. «Banklar haqqında» Azərbaycan Respublikasının 16 yanvar 2004-cü il tarixli Qanunu.
4. «Kredit ittifaqları haqqında» Azərbaycan Respublikasının 2 may 2000-ci il tarixli Qanunu.
5. «Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında» Azərbaycan Respublikasının 25 dekabr 2009-cu il tarixli Qanunu.
6. İnvestisiya fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanun. 13 yanvar 1995-ci il.
7. Xarici investisiyanın qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 15 yanvar 1992-ci il.
8. «İnvestisiya fondları haqqında» Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 22 oktyabr tarixli 1101-IIIQ nömrəli Qanunu.
9. İsayev A. Azərbaycan Respublikası qanunları əsasında bankların yaradılmasının nəzəri və praktiki aspektləri. «Qanun» jurnalı, № 02, 2006., səh. 41-46.
10. Ağayev Q. Qiymətli kağızlar bazarının mahiyyəti. «Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi». 21-ci buraxılış. Bakı, «Adiloğlu», 2008., səh.187-192.
11. İbrahimov F.M. Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilən xarici investisiyalar və onun milli iqtisadiyyatın dirçəlməsində rolu. Bakı 2007.
12. Məmmədov İ.S. Azərbaycan sənayesində investisiya fəaliyyəti və onun təkmilləşdirilməsi. Bakı 2005.
13. Aslanov S.X. Sahibkarlıq hüququ. Əlavə və dəyişikliklərlə. II nəşr. Bakı, «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2005.
14. Хələфов Е.А. Sahibkarlıq hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı, 2007.
15. Андреева Л.В. Коммерческое право России. М., 2004.
16. Предпринимательское право Российской Федерации. Под ред. Е.П. Губина, П.Г. Лахно. М., 2007.

17. Попондопуло В.Ф. Коммерческое (прелпринимательское) право. Учебник. М.Юристь, 2004.
18. Горбухов В.А. Коммерческое право. Конспект лекций. М. 2007.
19. Дойников И.В. Предпринимательское право. М.: «Изд.: ПРИОР», 1998.
20. Ершова И.В. Предпринимательское право. Учебник. Изд. 4-е, перераб. и доп. - М.: Изд. «Юриспруденция», 2006.
21. Ратникова Д.С. Правовое регулирование инвестиционной деятельности Российской Федерации: теоретические основы. Автореф. дис. канд. юрид. наук. М. 2011.
22. Антипова О.М. Правовые регулирование инвестиционной деятельности (анализ теоретических и практических проблем). М., 2007. стр. 18.
23. Доронина Н.Г., Семилютина Н.Г. Государство и регулирование инвестиции. М. 2003.
24. Гушин В.В. Овчинников А.А. Инвестиционное право: Учеб. пособ. М. 2006.

XIX əsrin ortalarında, dünyanın digər dövlətlərində olduğu kimi Azərbaycan ərazisində də sözün müasir anlamında dövlətin mərkəzi bank tənzimləməsi orqanı yox idi. Yalnız Azərbaycanın kapitalizmə qədəm qoyması ilə əlaqədar bank-maliyyə sferasının tənzimləməsinin ilk mexanizmləri də formalaşmağa başladı. Belə ki, 1860-cı ildə Rusiya imperiyasının Dövlət Bankı təsis edildi və artıq bir il sonra onun Bakı bölməsi açıldı. Bölmənin əsas məqsədi əmtəə dövriyyəsini genişləndirməkdən və kredit sisteminin inkişafını sürətləndirməkdən ibarət idi. Kapitalist münasibətlərinin sürətli inkişafının nəticəsi idi ki, artıq XIX əsrin sonunda Azərbaycan Qafqazın digər regionları ilə müqayisədə kapital quruluşuna xas olan ən inkişaf etmiş - özündə 200-ə yaxın kredit idarəsini birləşdirən kredit-bank sisteminə malik idi.

İnvestisiya qoyuluşu ilə əlaqədar fəaliyyət əsasən 1992-ci ildə qəbul edilmiş «Xarici investisiyaların qorunması haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, 1995-ci ildə qəbul edilmiş «İnvestisiya fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, habelə 1999-cu ildə qəbul edilmiş «İnvestisiya fondları haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunları əsasında tənzimlənir. Bununla yanaşı investorların fəaliyyətinin stimullaşdırılması və qanunverijiliklə əlaqələndirilən investisiya risklərinin azaldılması baxımından, digər normativ-hüquqi aktlarda da investisiya qoyuluşu ilə bağlı bir sıra məqamlar öz əksini tapmışdır.

Bu mövzuda **dörd sual** çıxarılmışdır. Mövzunun **birinci sualında** Azərbaycan Respublikasında bank sistemi və bank fəaliyyətini tənzim edən qanunvericiliyin xüsusiyyətləri araşdırılır. **İkinci sualda** isə bankların yaradılması yaradılması qaydası və şərtləri, onların idarə olunması və bankın fəaliyyətinə nəzarət qaydalarından bəhs olunur. **Üçüncü sualda** isə bank olmayan kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi əsas xüsusiyyətləri təsbit olunmuşdur. Mövzunun **dördüncü sualında** isə investisiya və investisiya fəaliyyəti anlayışlarının nisbəti məsələsinə yanaşılmaqla yanaşı, investisiya və investisiya fəaliyyətinin növləri, subyektləri və investisiya fəaliyyətinin obyektləri təsbit olunmuşdur.

Sual 1. Azərbaycan Respublikasının bank sistemi və bank fəaliyyətini tənzim edən qanunvericilik.

1918-ci il mayın 28-də müsəlman aləmində ilk dəfə olaraq demokratik respublika - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə əlaqədar 1919-cu il martın 7-də Azərbaycan Respublikası hökumətinin qərarı ilə Azərbaycan Dövlət Bankı təşkil edildi. Elə həmin il sentyabrın 16-da Azərbaycan Respublikasının parlamenti Maliyyə Nazirliyinin kredit şöbəsi tərəfindən hazırlanmış Azərbaycan Dövlət Bankının Nizamnaməsini qəbul etdi. 1919-cu il 30 sentyabr tarixində isə Azərbaycan Dövlət Bankının təntənəli açılışı oldu və həmin gündən etibarən bank fəaliyyətə başladı. Dövlət Bankının mərkəzi aparatının binası Bakının Qorçekovski (indi H.Z.Tağıyev) küçəsində yerləşirdi. 1919-cu il noyabrın 9-da Dövlət Bankının Gəncə bölməsi açılmışdır. Sonralar digər regionlarda da Dövlət Bankının bölmələri təsis edildi.

Azərbaycan Dövlət Bankı əsas məqsədi pul dövriyyəsinə asanlaşdırmaq, ticarət, sənaye və kənd təsərrüfatına yardım etmək, habelə pul sistemini möhkəmlətməkdən ibarət olan hökumət idarəsi idi. Dövlət Bankının nizamnamə (əsas) kapitalı 50000000 rubl idi. Nəzərdə tutulurdu ki, hər il bu kapital illik gəlirin 10%-i həcmində vəsait hesabına artırılacaq. Ehtiyat kapitalı isə 10000000 rubl məbləğinə çatana qədər illik gəlirin 20%-i məbləğində, sonra isə 10%-i məbləğində vəsait hesabına formalaşdırılmalı idi. Ehtiyat kapitalı Bankın əməliyyatları üzrə yaranmış ziyanın örtülməsi üçün yaradılmalı idi. Bu kapital da az olduqda əsas kapitaldan istifadə edilməli idi. Öz növbəsində əsas kapitalın çatışmayan hissəsi dövlət büdcəsi hesabına örtülməli idi. Eyni zamanda Bankın saxlanması üçün gəlirin kifayət olmadığı təqdirdə xüsusi ehtiyat fondunun yaradılması nəzərdə tutulurdu. Həmin fond illik gəlirin 5%-i məbləğində ödəmələr hesabına formalaşdırılmalı idi.

Pul nişanlarının emissiyası səlahiyyəti Dövlət Bankına mənsub idi. Bütövlükdə Demokratik Respublika dövründə Azərbaycanda 2 milyard 345 milyon rubl məbləğində pul nişanları emissiya edilmişdir. Milli valyutanın dönərliliyini təmin etmək məqsədi ilə hökumət Bakı bonu ilə digər valyutaların mübadilə məzənnəsini müəyyən etmişdir.

"Banklar bankı" olan Azərbaycan Dövlət Bankı ölkədə mövcud olan kredit təşkilatlarının fəaliyyətinə nəzarət edirdi. Ümumiyyətlə, Demokratik Respublika dövründə Azərbaycanın pul-kredit sistemi xeyli inkişaf etmişdi.

Lakin 1920-ci il 28 aprel tarixində bolşevik Rusiyasının Azərbayanı istila etməsi nəticəsində dövlətin müstəqilliyi formal olaraq saxlanılsa da (Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası adı ilə), ölkənin mövcud pul-kredit sistemi məhv edildi. Maliyyə Komissarlığının 1920-ci il 31 may tarixli Əmri ilə Azərbaycan Dövlət Bankı Azərbaycan Xalq Bankı adlandırıldı. Azərbaycan İnqilab Komitəsinin 1920-ci il 9 iyun tarixli qərarı ilə bütün banklar və digər kredit təşkilatları milliləşdirilərək Xalq Bankının tərkibinə qatıldı. Beləliklə də bank işi dövlətin müstəsna inhisarına keçdi.

1923-cü ildə SSRİ Dövlət Bankının yaradılması ilə əlaqədar onun Bakı bölməsi yaradıldı və Azərbaycanda dövlət inhisarında olan bank sistemi də mərkəzdən idarə olunmağa başlandı. 1936-cı ilin dekabrında qəbul edilmiş SSRİ Konstitusiyasına müvafiq olaraq Azərbaycan SSRİ-nin tərkibinə "suveren" respublika kimi daxil oldu və 1991-ci ilin sonlarına kimi mövcud olmuş SSRİ

Dövlət Bankının Azərbaycan İdarəsi fəaliyyət göstərdi.

1991-ci il 18 oktyabr tarixində Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra müstəqil Azərbaycan Respublikasının bank sisteminin, o cümlədən Milli Bankın yaradılması üçün də hüquqi baza yaradıldı. Belə ki, "Azərbaycan Respublikasının iqtisadi müstəqilliyinin əsasları haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1991-ci il 25 may tarixli Konstitusiyaya Qanununun "Bank sistemi və pul tədavülü" adlanan 14-cü maddəsi bütövlükdə məhz bu məsələləri əhatə etdi. Azərbaycanda müstəqil bank sisteminin və milli pul vahidinin tədavülünün hüquqi əsaslarını təsbit etməklə yanaşı həmin maddə Milli Bankın da statusunu və səlahiyyətlərini müəyyənləşdirdi. Belə ki, Milli Bank kredit, pul tədavülü, hesablaşmalar və valyuta münasibətləri sahəsində dövlət siyasətini yeridən, bütövlükdə bank sisteminin fəaliyyətini tənzimləyən və ehtiyat bank funksiyalarını icra edən ali emissiya idarəsi elan edildi.

Eyni zamanda "Respublikanın iqtisadi və ictimai-siyasi həyatını sabitləşdirmək sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1991-ci il 8 oktyabr tarixli Qanununa əsasən büdcə-maliyyə sisteminin tənzimi, habelə mərkəzi dövlət idarəetmə orqanlarının yaradılması və ləğvi məsələləri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları ilə müəyyən olunurdu. Məhz bu Qanuna əsasən, habelə yuxarıda qeyd edilən Konstitusiyaya Qanununa uyğun olaraq "Azərbaycan Respublikası Milli Bankının yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 11 fevral tarixli Fərmanı ilə Dövlət Bankının, keçmiş SSRİ Sənaye-Tikinti Bankının, SSRİ Aqrar-Sənaye Bankının Azərbaycan Respublikası bankları bazasında Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı yaradıldı və 1992-ci il 7 avqust tarixdə "Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında" Qanun qəbul olundu. 1992-ci il 1 dekabr tarixində isə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi "Azərbaycan Respublikasının Milli Bankının Nizamnaməsinin təsdiq edilməsi haqqında" qərar qəbul etdi. Sözügedən Qanunda Milli Bank tədavülə pul nişanları buraxılmasına müstəsna hüququ olan və ehtiyat sistemi rolunu yerinə yetirən dövlətin mərkəzi bankı kimi müəyyən edildi. Eyni zamanda Milli Banka bank sistemi üzərində tənzimləyici və nəzarətədiçi səlahiyyətlər verildi.

Böyük siyasətçi, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin sədrlik etdiyi komissiya tərəfindən hazırlanmış və 1995-ci il 12 noyabr tarixində keçirilən referendumda qəbul olunmuş müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin II bəndində pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması hüququnun yalnız Milli Banka mənsub olması bir daha təsbit olunmuşdur. Eyni zamanda Konstitusiyada Milli Bankın dövlətin müstəsna mülkiyyətində olması da müəyyən edilmişdir. Yeni Konstitusiyanın qəbulu Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanmasından xəbər verirdi. Məhz buna görə də bütün sahələrdə olduğu kimi bank qanunvericiliyi sahəsində də yeni quruculuq işlərinə başlanıldı.

Belə ki, artıq 1996-cı il 10 iyun tarixində "Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında", 14 iyun tarixində isə "Azərbaycan Respublikasında banklar və bank fəaliyyəti haqqında" Qanunlar yeni redaksiyada qəbul edildi.

Bank sisteminin və onun normativ hüquqi bazasının inkişaf etdirilməsi və

bank sistemində aparılan ardıcıl islahatların daha da dərinləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 26 dekabr tarixli Fərmanı ilə bank qanunlarının yenidən işlənməsi tapşırığı verilmişdir. Məhz bu dövlət qayğısının nəticəsi kimi "Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında" və "Banklar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunları 2004-cü ildə yeni redaksiyada qəbul edilmişdir.

10 dekabr 2004-cü ildə qəbul edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu Milli Bankın hüquqi vəziyyətini, onun məqsəd və funksiyalarını, dövlət qurumları arasında yerini və rolunu daha dəqiq müəyyən etmiş, Milli Bankın məsuliyyətinin və fəaliyyətinin şəffaflığının artırılması üçün müvafiq mexanizmlər nəzərdə tutmuşdur.

"Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ən qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğun hazırlanmış və ən mütərəqqi qanunvericilik bazası hesab olunur.

Yeni qanun Milli Bankın bütün funksional sahələri üzrə fəaliyyətinin daha səmərəli və effektiv həyata keçirilməsi üçün imkan yaratmışdır. Pul və valyuta siyasətinin müəyyənləşdirilməsi və həyata keçirilməsi, ölkənin ödəniş sisteminin tənzimlənməsi və inkişafı, bank nəzarətinin həyata keçirilməsi, dövlətin beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarının saxlanması və idarə edilməsi - bunlar Milli Bankın mühüm funksiyalarının yalnız bir hissəsidir.

Yeni bank qanunları ilə təsbit olunmuş bank nəzarətinin prinsipləri, forma və metodları Milli Bankın bu funksiyasının beynəlxalq standartlara, o cümlədən bank nəzarəti üzrə Bazel prinsiplərinə uyğun həyata keçirilməsinə və ölkənin bank sisteminin etibarlılığının artırılmasına, əmanətçilərin və kreditorların maraqlarının daha səmərəli qorunmasına zəmin yaratmışdır. Azərbaycanın bank qanunvericiliyi tarixində ilk dəfə olaraq inzibatçıların mənəvi keyfiyyətləri ilə bağlı tələblər önə çəkilmişdir. Bu da inzibatçıların "məqbul və lazımi keyfiyyətlərə malik şəxs" və "vətəndaş qüsuruzluğu" göstəricilərinə malik olmasını və bank sistemi üçün daha layiqli namizədlərin seçilməsini şərtləndirir.

Lakin görülən işləri heç də tamamlanmış hesab etmək olmaz, çünki böyük ümid və uğurlarla irəliləyən Azərbaycanın bank sektorunda da islahatlar hələ davam etdirilir. Qarşıda bank sisteminin inkişafı naminə yeni-yeni tədbirlər və Dövlət Proqramlarının həyata keçirilməsi planları durur.

Bankın funksiyaları. "Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsinə əsasən Milli Bankın funksiyalarına aşağıdakılar aiddir:

1. dövlətin pul və valyuta siyasətini müəyyən edir və həyata keçirir;
2. nağd pul dövriyyəsini təşkil edir, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin II hissəsinə və bu Qanuna müvafiq olaraq pul nişanlarının tədavi ilə buraxılmasını və tədaviyən çıxarılmasını həyata keçirir;
3. manatın xarici valyutalara nisbətə rəsmi məzənnəsini mütəmadi müəyyən edir və elan edir;
4. qanunvericiliyə uyğun olaraq valyuta tənzimini və nəzarətini həyata keçirir;
5. sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarını saxlayır və idarə edir;

6. qanunvericiliyə uyğun olaraq hesabat tədiyə balansını tərtib edir və ölkənin proqnoz tədiyə balansının hazırlanmasında iştirak edir;

7. "Banklar haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa, bu Qanuna və onlara müvafiq qəbul etdiyi normativ xarakterli aktlara uyğun olaraq bank fəaliyyətini lisenziyalaşdırır və tənzimləyir, qanunla müəyyən edilmiş qaydada bank fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirir;

8. ödəniş sistemlərinin fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların üzərində nəzarəti qanuna uyğun olaraq həyata keçirir;

9. "Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda və digər qanunlarda nəzərdə tutulmuş başqa funksiyaları həyata keçirir.

Bankın hüquqi status. Milli Bank dövlət orqanıdır, Azərbaycan Respublikasının mərkəzi bankıdır. Konstitusiyaya və qanunlarla müəyyən edilmiş funksiya və səlahiyyətlərini həyata keçirərkən Milli Bank müstəqildir və bu zaman onun fəaliyyətinə qanuna zidd təsir və müdaxilə edilə bilməz. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin ("Pul vahidi") II bəndində deyilir: "Pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması hüququ yalnız Milli Banka mənsudur. Milli Bank dövlətin müstəsna mülkiyyətindədir". Konstitusiyaya əsasən Milli Bank dövlət hakimiyyətlərinin (qanunvericilik, icra, məhkəmə) heç birinə aid deyil. Bununla belə Milli Bank haqqında müddəanın Konstitusiyanın "Dövlətin əsasları" adlanan II fəslində verilməsi, onun xüsusi statuslu dövlət strukturu olmasına dəlalət edir.

"Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda Milli Bankın digər dövlət orqanları ilə qarşılıqlı münasibətləri təsbit edilərək onun dövlətin bankı və maliyyə agentı rolunda hüquq və vəzifələri müəyyən edilmiş, dövlətin iqtisadi siyasətinin başlıca istiqamətlərinin, o cümlədən büdcə-vergi, qiymət-tarif, daxili və xarici borcun həcmi və idarə edilməsi məsələlərinin müzakirəsində onun iştirakı nəzərdə tutulmuşdur. Bu hüquqi norma dövlətin iqtisadi siyasətini həyata keçirən orqanlar arasında fəaliyyətin əlaqələndirilməsinə və mövcud imkanlardan daha səmərəli istifadə olunmasına xidmət edir.

10 dekabr 2004-cü il tarixli yeni redaksiyada qəbul edilmiş Qanunda dövlət rəhbərliyi və ictimaiyyət qarşısında hesabatlıq sistemi vasitəsilə Milli Bankın məsuliyyətinin və fəaliyyətinin şəffaflığının artırılması üçün effektiv mexanizmlər müəyyən edilmişdir. Belə ki, Qanuna müvafiq olaraq Milli Bankın fəaliyyəti haqqında müvafiq dövlət orqanına hesabatın təqdim edilməsi, həmçinin həyata keçirilən siyasət və fəaliyyətinin nəticələri haqqında ictimaiyyətə məlumatların açıqlanması tələbi onun fəaliyyətinin şəffaflığını təmin edir. Milli Bank öz fəaliyyəti barədə yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə hesabat verir.

Yeni qanunda Milli Bankın fəaliyyətinin şəffaflığını təmin edən əsaslardan biri də Bankın idarəetmə sistemində korporativ idarəetmə standartlarının tətbiqidir.

Belə ki, Milli Bankın təşkilati strukturunun, idarəetmə orqanları arasında səlahiyyət bölgüsünün, daxili nəzarətin forma və əsas prinsiplərinin bilavasitə qanunda təsbit edilməsi, Bankın idarəetməsində maraqlar münəqişəsini aradan qaldıran məsələlərin qanunla tənzimlənməsi Milli Bankın fəaliyyətinin tam şəffaf

olmasına şərait yaradır.

Milli Bank müstəqil balansla, nizamnamə kapitalına və digər əmlaka malikdir, Qanunda istisna olunan hallardan başqa onun razılığı olmadan kapitalının və digər əmlakının özgəninkiləşdirilməsinə yol verilmir. Milli Bankın nizamnamə kapitalı 50 milyard manatdır. Milli Bank müflis elan oluna bilməz.

Milli Bankın idarəetmə funksiyalarını İdarə Heyəti və İdarə Heyətinin sədri həyata keçirir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən Milli Bankın İdarə Heyətinin üzvlərini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi təyin edir. Milli Bankın İdarə Heyətinin sədrini Milli Bankın İdarə Heyətinin üzvləri sırasından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti təyin edir.

Milli Bankın auditorlarını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti təyin edir.

Yeni qanun Milli Bankın bütün funksional fəaliyyəti sahələrinə nüfuz etmək, tənzimlədiyi sferalara beynəlxalq təcrübəyə uyğun səmərəli nəzarəti həyata keçirmək imkanlarını nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikasının bank sistemi Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankından (bundan sonra mətdə — Mərkəzi Bank) və kredit təşkilatlarından ibarətdir.

Mərkəzi Bank dövlətin mərkəzi bankıdır və onun fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, «Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, bu Qanun və bunlara müvafiq olaraq qəbul edilmiş digər normativ hüquqi aktlar, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir.

Azərbaycan Respublikasında kredit təşkilatlarının fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, bu Qanun, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, «Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında» və «Kredit İttifaqları haqqında» Azərbaycan Respublikası qanunları, Mərkəzi Bankın bunlara müvafiq olaraq qəbul edilmiş normativ aktları, Azərbaycan Respublikasının digər normativ hüquqi aktları, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir.

Jari bank fəaliyyəti ilə bağlı qərarları qəbul edərkən kredit təşkilatları dövlət hakimiyyəti və bələdiyyə orqanlarından asılı deyildir və onlar kredit təşkilatlarının fəaliyyətinə qarışa bilməz. Kredit təşkilatları qanunla onların fəaliyyət növlərinə aid edilməyən fəaliyyəti həyata keçirməyə məcbur edilə bilməz.

Kredit təşkilatlarının və dövlətin müvafiq öhdəlik götürdüyü hallardan başqa bütün digər hallarda kredit təşkilatları dövlətin, dövlət isə kredit təşkilatlarının öhdəlikləri üçün məsuliyyət daşımır.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində banklar və bank olmayan kredit təşkilatları bank fəaliyyətini Mərkəzi Bankın verdiyi xüsusi razılıq (lisenziya) əsasında həyata keçirə bilər.

Depozit əməliyyatları yalnız banklar tərəfindən həyata keçirilə bilər.

Bu Qanunun 3.4-cü maddəsi istisna olmaqla, digər müddəaları «Kredit İttifaqları haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa və digər qanunvericiliyə müvafiq olaraq lisenziyalaşdırılan və tənzimlənən kredit

ittifaqlarına və başqa bank olmayan kredit təşkilatlarına şamil olunmur.

Bu Qanunun 3.3-cü maddəsində göstərilən bank olmayan kredit təşkilatlarının bank fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması və tənzimlənməsi qüvvədə olan qanunvericilik və Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları ilə həyata keçirilir. Bank olmayan kredit təşkilatlarına rəhbərlik edən işçilərin peşə ixtisasına və təcrübəsinə dair tələblər Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən edilir.

1-ci sual üzrə nəticə

Beləliklə, Mərkəzi Bank hər hansı şəxsin lisenziyası olmadan bu Qanunun 3.1-ci maddəsində göstərilən fəaliyyətlə məşğul olduğunu müəyyən etdikdə, həmin şəxsə bu fəaliyyətinə xitam verilməsi haqqında tələb göndərir və müvafiq dövlət orqanlarına bu barədə məlumat verir.

Sual 2. Bankların yaradılması, idarə olunması və onun fəaliyyətinə nəzarət.

Bank ən azı üç hüquqi və (və ya) fiziki şəxs tərəfindən açıq səhmdar

cəmiyyəti formasında yaradılır. Siyasi partiyalar, ictimai birliklər, fondlar və digər qeyri-kommersiya təşkilatları bankın səhmdarı ola bilməzlər. Bank yalnız adlı səhmlər buraxa bilər. Bankın imtiyazlı səhm sahibləri səs hüququna malik ola bilməzlər. Bankın təsisçiləri olan səhmdarları onun sonrakı səhmdarlarına nisbətən hər hansı əlavə üstünlüklərə malik ola bilməz və ya hər hansı əlavə vəzifələr daşıya bilməzlər.

Bankın təsisçiləri Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə müvafiq olaraq nizamnaməsini tərtib edir və təsdiq edir. Bankın nizamnaməsində dəyişikliklər Mərkəzi Bankın qabaqcadan yazılı icazəsi ilə edilir. Hər bir bank onun nizamnaməsinə uyğun olaraq bu Qanunla müəyyən edilmiş qaydada təsdiq edilən və aşağıdakıları müəyyən edən daxili rəqlament əsasında fəaliyyət göstərir:

1. bankın təşkilati və idarəetmə strukturu, o cümlədən onun əməliyyat və inzibati şöbələri, onların bölmələri və funksiyaları, təbəçiliyi və hesabat verməsi qaydası;

2. bankın idarəetməsi və nəzarəti altında olan şöbələrin və bölmələrin rəhbərlərinin vəzifələri;

3. daxili audit xidmətinin, digər daimi daxili komissiya və komitələrin funksiyaları;

4. bankın inzibatçılarının və struktur bölmələrinin rəhbərlərinin bank fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üzrə səlahiyyətləri;

5. filial və şöbələrin inzibatçılarının vəzifəyə təyin və azad edilməsi qaydaları, habelə onların bank fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üzrə səlahiyyətləri.

Bankın nizamnaməsinin notariat qaydada təsdiqlənmiş surəti, bank tərəfindən təsdiqlənmiş daxili rəqlamenti, habelə bankın bank fəaliyyəti ilə əlaqədar müqavilələri imzalamaq səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxslərin siyahısı bank tərəfindən Mərkəzi Banka bir nüsxədə təqdim edilir və Mərkəzi Bankda saxlanılır. Bankın nizamnaməsində edilən dəyişikliklər Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində müəyyən edilmiş qaydada dövlət qeydiyyatına alınır. Bankın nizamnaməsində və rəqlamentində edilən dəyişikliklər beş təqvim günü müddətində Mərkəzi Banka təqdim edilir.

Bank məcmu kapitalını, xarici bankın yerli filialı isə məcmu kapitalla bərabər tutulmuş vəsaitini daimi olaraq Mərkəzi Bankın banklar üçün müəyyən etdiyi məcmu kapitalın minimum miqdarından aşağı olmayan səviyyədə saxlamalıdır. Bankın məcmu kapitalının, xarici bankın yerli filialı üçün isə məcmu kapitalla bərabər tutulmuş vəsaitin strukturu, komponentləri və hesablanması qaydası Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən edilir. Heç bir bank Mərkəzi Bankın qabaqcadan yazılı icazəsi olmadan səhmlərinin satın alınması və ya səhmlərin nominal dəyərinin azaldılması zamanı onun dəyərinin ödənilməsi yolu ilə məcmu kapitalını azalda bilməz. Heç bir xarici bank Mərkəzi Bankın qabaqcadan yazılı icazəsi olmadan nizamnamə kapitalına bərabər tutulmuş vəsaitlərinin geri götürülməsi yolu ilə yerli filialının məcmu kapitalla bərabər tutulmuş vəsaitini azalda bilməz.

Bankın nizamnamə kapitalı və xarici bankın yerli filialının nizamnamə kapitalına bərabər tutulan vəsaiti səhmdarların və ya xarici bankın yalnız Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi valyutasında ödədiyi pul vəsaiti ilə

formalaşdırılmalıdır. Bankın və ya xarici bankın yerli filialının inzibatçıları məcmu kapitalın və ya məcmu kapitalla bərabər tutulmuş vəsaitin miqdarının Mərkəzi Bankın banklar üçün müəyyən etdiyi məcmu kapitalın (məcmu kapitalla bərabər tutulmuş vəsaitin) minimum miqdarının 25 faizinə və ya onun adekvatlıq əmsalının 3 faizə çatdığını müəyyən etdikləri bütün hallarda dərhal bu barədə Mərkəzi Banka bildiriş göndərməlidirlər.

Hər hansı bir şəxs bankın nizamnamə kapitalında mühüm iştirak payını, o cümlədən nizamnamə kapitalındakı mövcud payını mühüm iştirak payını çatdıran əlavə payı, habelə mühüm iştirak payını artıraraq səsvermə hüququ olan səhmlərin və ya nizamnamə kapitalının 20 faizinə, 33 faizinə, 50 faizinə çatmasına və ya bu miqdarı keçməsinə, yaxud bankın həmin şəxsin törəmə strukturuna çevrilməsinə gətirib çıxaran iştirak payını bu Qanunla müəyyən edilmiş qaydada əldə edə bilər.

Bank, kapitalında mühüm iştirak payı olan şəxsin başqa hüquqi şəxsin kapitalında mühüm iştirak payını əldə etməsindən və ya artırılmasından xəbər tutan kimi bu barədə Mərkəzi Banka yazılı bildiriş göndərməlidir.

Bank, kapitalında mühüm iştirak payı olan hüquqi şəxsin kapitalında hər hansı şəxsin mühüm iştirak payını əldə etməsindən və ya artırılmasından xəbər tutan kimi bu barədə Mərkəzi Banka yazılı bildiriş göndərməlidir. Bu Qanunun 22.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan iştirak payının alınması üçün bankın səlahiyyətli idarəetmə orqanı müraciəti və qərarı ilə birlikdə aşağıdakı sənədləri Mərkəzi Banka təqdim edir:

1. həmin sahib hüquqi şəxs olduqda:

1. hüquqi şəxsin adı, ünvanı, kommersion fəaliyyətinin növü haqqında məlumatlar, azı son üç maliyyə ilini (hüquqi şəxs üç ildən az müddətdə yaradıldıqda isə son maliyyə illərini) əhatə edən və auditor yoxlamasından keçmiş maliyyə hesabatları və auditor rəyləri, habelə həmin şəxsin nəzərdə tutulan iştirak payının əldə edilməsinə icazə verən səlahiyyətli idarəetmə orqanının qərarının təsdiqlənmiş surəti;

2. həmin hüquqi şəxsin icra orqanlarının rəhbərlərinin siyahısı və hər bir rəhbər tərəfindən imzalanmış və imzası notariat qaydasında təsdiqlənmiş vətəndaş qüsuruzluğuna dair ərizə;

3. xarici hüquqi şəxslər yuxarıda göstərilən sənədlərdən başqa qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada leqallaşdırılmış aşağıdakı sənədləri təqdim edirlər:

onun yerləşdiyi ölkədə qeydiyyatdan keçdiyini təsdiqləyən sənəd, nizamnamə (əsasnamə), ən azı sonuncu üç maliyyə ili üçün auditor yoxlamasından keçmiş maliyyə hesabatı və auditor rəyi;

rəhbər əcnəbi olduqda, rezidenti olduğu ölkənin müvafiq hakimiyyət orqanları tərəfindən onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunub-olunmadığı barədə verilmiş arayış;

4. şəxs xarici bank olduqda əlavə olaraq bankın yerləşdiyi ölkənin bank tənziqləməsi və nəzarəti orqanı tərəfindən verilmiş və bankın bu ölkədə fiziki və hüquqi şəxslərdən depozitlər və digər qaytarılan vəsait cəlb etmək ilə bağlı fəaliyyəti həyata keçirmək üçün lisenziyasının olduğunu və həmin təşkilatın nəzərdə tutulan iştirak payının əldə edilməsinə etiraz etmədiyini təsdiqləyən arayış;

2. həmin sahib fiziki şəxslər olduqda:

1. soyadını, adını, atasının adını və vətəndaşlığını, şəxsiyyət vəsiqəsinin və şəxsiyyətini təsdiq edən digər sənədin məlumatlarını, məşğuliyyət növünü göstərən məlumat və sənədlər, onun sahibliyində və ya nəzarətində olan hüquqi şəxslər və onların məşğuliyyət növü, tərəfindən imzalanmış və imzası notariat qaydasında təsdiqlənmiş vətəndaş qüursuzluğuna dair ərizə;

2. fiziki şəxs əcnəbi olduqda, yuxarıda göstərilən məlumat və sənədlərdən başqa rezidenti olduğu ölkənin müvafiq hakimiyyət orqanları tərəfindən onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunub-olunmadığı barədə verilmiş arayış və bir və ya bir neçə maliyyə təşkilatının müsbət tövsiyələri və (və ya) bank hesablarından çıxarışlar;

3. həmin şəxsin bankların və ya başqa hüquqi şəxslərin kapitalında mühüm iştirak paylarının miqdarı haqqında məlumat;

4. bankların və başqa hüquqi şəxslərin həmin şəxsin kapitalında mühüm iştirak paylarının miqdarı haqqında məlumat;

5. bu Qanunun 22.4.3-cü və 22.4.4-cü maddələrində göstərilmiş hüquqi şəxslərin fəaliyyətinin əsas istiqamətləri və onların baş ofislərinin ünvanı.

5. Mərkəzi Bank bu Qanunun 22.4-cü maddəsinə uyğun verilmiş ərizəyə ən gec 90 təqvim günü müddətində baxır. Həmin müddət ərzində Mərkəzi Bank ərizəyə dair münasibətini banka yazılı surətdə bildirməzsə, ərizəyə müsbət baxılmış hesab edilir. Mərkəzi Bank icazənin verilməsindən aşağıdakı hallarda imtina edir:

1. nəzərdə tutulan sənədlər tam təqdim olunmadıqda;

2. hüquqi şəxsin icra orqanlarının rəhbərləri məqbul və lazımi keyfiyyətlərə malik olmadıqda;

3. fiziki şəxs məqbul və lazımi keyfiyyətlərə malik olmadıqda;

4. mühüm iştirak payını əldə edəcək hüquqi şəxsin maliyyə vəziyyəti qeyri-qənaətbəxş olduqda;

5. iştirak payının əldə edilməsi nəticəsində bank, bank və ya bank holding şirkəti olmayan xarici hüquqi şəxsin törəmə strukturuna çevrildikdə;

6. xarici ölkənin bank tənzipləməsi və nəzarəti orqanı xarici banka və ya xarici bank holding şirkətinə bankın onların törəmə strukturuna çevrilməsinə razılıq vermədikdə;

7. iştirak payının əldə edilməsi nəticəsində bankla bağlı olacaq xarici banka və ya xarici bank holding şirkətinə onların yerləşdiyi ölkədə lazımınca nəzarət edilmədiyinə və ya həmin ölkənin nəzarət orqanları qarşılıqlı əməkdaşlıqdan imtina etdiyinə görə Mərkəzi Bankın öz nəzarət funksiyalarını həyata keçirməsi mümkün olmaıqda.

Mərkəzi Bankın verdiyi icazədə iştirak payının əldə edilməsinin başa çatmalı olduğu maksimum müddət göstərilir.

Qabaqcadan icazəsi olmadan hər hansı bir şəxs belə iştirak payı əldə edərsə, Mərkəzi Bank həmin şəxsə onun bankdakı payının icazəsiz aldığı hissəsini müəyyən etdiyi tarixədək ləğv etməsi barədə yazılı göstəriş verir.

Mühüm iştirak payının əldə edilməsi üçün müəyyən edilmiş maksimum müddətlərə raiyyət edilməzsə, Mərkəzi Bank həmin şəxsə müddət bitdikdən sonra

aldığı hissəsini müəyyən etdiyi tarixədək ləğv etməsi barədə yazılı göstəriş verir.

Həmin şəxslərin ləğv olunmalı hissədə səsvermə hüququ səhmdarların ümumi yığıncağının iclaslarında nəzərə alınmır. Bankın kapitalında mühüm iştirak payına malik olan hər hansı bir şəxs ona məxsus səs hüquqlarını və ya nizamnamə kapitalındakı payını 20 faizdən, 33 faizdən və ya 50 faizdən aşağı səviyyəyə endirməzdən əvvəl bu barədə Mərkəzi Banka yazılı məlumat verməlidir.

Banklar onların kapitalında payların göstərilmiş kəmiyyətlərdən az və ya çox olmasına səbəb olan hər hansı pay əldə edilməsindən və ya ləğv edilməsindən xəbər tutan kimi bu barədə Mərkəzi Banka məlumat verməlidirlər. Banklar həmçinin mühüm iştirak paylarına malik olan səhmdarlar, onların ünvanları, həmin payların miqdarı haqqında məlumatları ildə iki dəfədən az olmayaraq Mərkəzi Banka yazılı şəkildə bildirməlidirlər.

Mərkəzi Bank aşağıdakı halları aşkar etdikdə bankın kapitalında mühüm iştirak payı olan şəxsin payının özgəninkiləşdirilməsi və ya bank tərəfindən geri alınması barədə məhkəməyə ərizə ilə müraciət edir:

1. hüquqi şəxsin icra orqanlarının rəhbərlərindən hər hansı biri və ya fiziki şəxs məqbul və lazımi keyfiyyətlərə malik olan şəxs olmadıqda;
2. bankın maliyyə sağlamlığına və ya onun etibarlı idarə olunmasına təhlükə törədə bilən dərəcədə banka təsir göstərildikdə;
3. bank və ya xarici bank holding şirkətinin bank lisenziyası ləğv edildikdə;
4. xarici bank və ya xarici bank holding şirkətinin yerləşdiyi ölkədə həmin ölkənin bank tənzimləməsi və nəzarəti orqanı tərəfindən onlara lazımınca nəzarət həyata keçirilmədikdə və ya onlar bu sahədə Mərkəzi Bank ilə qarşılıqlı əməkdaşlıqdan imtina etdikdə. Mərkəzi Bankın verdiyi ərizəyə məhkəmə ən gec 30 təqvim günü müddətində baxır.

Bankların idarəetmə strukturu. Hər bir bank ali idarəetmə orqanı olan səhmdarların ümumi yığıncağı, onun idarə olunmasına və işinə nəzarəti həyata keçirən orqan olan Müşahidə Şurası, bankda audit işini təşkil edən Audit Komitəsi və məsul icra orqanı olan İdarə Heyəti tərəfindən idarə olunur.

Bank səhmdarlarının ümumi yığıncağının müstəsna səlahiyyətlərinə aşağıdakılar aiddir:

1. bankın nizamnaməsini qəbul etmək, nizamnaməyə əlavə və dəyişikliklər etmək;
2. bankın reqlamentini qəbul etmək və reqlamentə əlavə və dəyişikliklər etmək;
3. bankın faiz dərəcələri, aktivlərin yerləşdirilməsi və kateqoriyaları barəsində siyasətini, habelə bankın ümumi maliyyə, uçot, inzibati və kadr siyasətini müəyyənləşdirmək;
4. digər hüquqi şəxslərin kapitalında bankın iştirakı barədə qərarlar qəbul etmək, bankın filiallarını və nümayəndəliklərini yaratmaq və fəaliyyətlərinə xitam vermək, onların əsasnamələrini təsdiq etmək;
5. növbəti və tələb olunduğu hallarda növbədən kənar auditin keçirilməsi barədə qərar qəbul etmək və bu məqsədlə kənar auditoru təyin etmək;
6. bankın büdcəsini qəbul və təsdiq etmək;
7. bankın İdarə Heyətinin üzvlərini təyin və azad etmək, İdarə Heyətinin

əsasnaməsini təsdiq etmək;

8. bankın Müşahidə Şurasının və Audit Komitəsinin üzvlərini təyin və azad etmək, həmin idarəetmə orqanlarının əsasnaməsini təsdiq etmək, bankın inzibatçılarının işə götürülməsi müddətlərini və şərtlərini müəyyənləşdirmək;

9. Müşahidə Şurası üzvlərinin səlahiyyətləri istisna olmaqla, bankın inzibatçılarının bank adından və bank hesabına öhdəliklər qəbul etmək səlahiyyətlərini və həmin səlahiyyətlərin bankın digər əməkdaşlarına verilməsi hüququnun hədlərini müəyyənləşdirmək;

10. bu Qanunun 28-ci maddəsinə əsasən bank inzibatçılarının kommersiya maraqlarını açıqlaması haqqında qaydaları və həmin qaydalara dəyişiklik və əlavələri qəbul etmək;

11. bankın törəmə təsərrüfat cəmiyyətlərini yaratmaq və fəaliyyətlərinə xitam vermək, başqa bankın satın alınması barədə qərarlar qəbul etmək;

12. nizamnamə kapitalının artırılması və azaldılması barədə qərarlar qəbul etmək, bank səhmlərinin buraxılması müddətlərini və şərtlərini müəyyənləşdirmək, habelə bankda mühüm iştirak payının əldə edilməsinə razılıq vermək;

13. bankın kənar auditor tərəfindən təsdiqlənmiş və Audit Komitəsi tərəfindən tövsiyə edilmiş illik maliyyə hesabatlarını təsdiq etmək, habelə xalis mənfəət hesabına ehtiyatların yaradılması və dividendlərin ödənilməsi barədə qərar qəbul etmək;

14. bankın satılması, yenidən təşkili və ləğvi barəsində qərarlar qəbul etmək;

15. bu Qanunla və bankın nizamnaməsi ilə səlahiyyətinə aid edilmiş digər məsələləri həll etmək.

Bankın təsis yığıncağı bütün təsisçilər və ya onların nümayəndələri iştirak etdikdə səlahiyyətli sayılır. Səhmdarların sonrakı ümumi yığıncaqları bütün səsvermə hüququ olan səhmlərin azı 60 faizinin sahibi olan səhmdarlar iştirak etdikdə səlahiyyətli sayılır. Bankın təsis yığıncağında onun yaradılması, nizamnaməsinin qəbul edilməsi və idarəetmə orqanlarının formalaşdırılması barədə qərarlar yekdilliklə qəbul edilir. Nizamnaməyə əlavə və dəyişikliklər edilməsi, Müşahidə Şurası və İdarə Heyəti üzvlərinin təyin və azad edilməsi, bankın satılması, yenidən təşkili, başqa bankın alınması və bankın fəaliyyətinə xitam verilməsi məsələləri üzrə qərarlar yığıncaqda təmsil edilən səhmdarların 75 faiz səs çoxluğu ilə qəbul olunur. Bütün digər qərarlar yığıncaqda iştirak edən səhmdarların sadə səs çoxluğu ilə qəbul olunur. Səhmdarlar bankın nizamnamə kapitalındakı paylarına mütənasib səs hüququna malikdirlər. Hər bir səhmdar səhmdarların ümumi yığıncağında özünün səs hüququnu həm şəxsən, həm də səlahiyyətli nümayəndəsi vasitəsilə həyata keçirə bilər. Etibarnamə yazılı şəkildə rəsmiləşdirilir və yığıncağın protokoluna qoşulur. Etibarnamə yığıncaq başlananadək verilir. Səhmdarları qanuni əsasda təmsil edən şəxslər üçün ayrıca etibarnamə tələb olunmur. Həmin şəxslər bu cür səlahiyyətlərini təsdiqləyən sənəd təqdim edirlər.

Səhmdarların növbəti və növbədənkənar yığıncaqları keçirilə bilər. Səhmdarların hər bir ümumi yığıncağının keçirilməsi günü, yeri, vaxtı və gündəlik üzrə materiallarla tanış olma qaydası barəsində bildirişlər, habelə həmin yığıncağın gündəliyi yığıncağın keçirilməsi gününə ən azı 45 təqvim günü qalmış səhmdarlara göndərilir və bu barədə kütləvi informasiya vasitələrində məlumat dərc etdirilir.

Bildirişlə birlikdə göndərilən gündəliyə daxil edilməmiş məsələlər üzrə qərar qəbul olunmasına yol verilmir. Növbəti yığıncaqlar ildə bir dəfədən az olmayaraq keçirilir. Növbəti yığıncaqlar bankın hər il üçün maliyyə hesabatı tərtib edildikdən və kənar auditor yoxlamasından keçdikdən sonra ən gec iki ay ərzində keçirilir.

Növbədən kənar yığıncaqlar səsvermə hüququ olan səhmlərin azı 5 faizinin sahibləri olan səhmdarların, Müşahidə Şurasının, Audit Komitəsinin və İdarə Heyətinin tələbi ilə çağırıla bilər. Növbədən kənar yığıncaqların çağırılması qaydası Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Səhmdarların yığıncağında səsvermə hüququna malik olan bütün səhmdarlar təmsil olunmuşdursa, yığıncaq onun çağırılması vaxtından və üsulundan asılı olmayaraq səlahiyyətli sayılır. Səsvermə hüququna malik olan səhmdarların hamısı yekdilliklə razılıq verərsə, bu yığıncaq gündəliyə daxil edilməmiş məsələləri də müzakirə edə və onlara dair qərarlar qəbul edə bilər.

Bankın Müşahidə Şurasının səlahiyyətlərinə aşağıdakılar aiddir:

1. bankın idarə edilməsinə və fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək, o cümlədən bankın İdarə Heyətindən hesabat almaq;

2. səhmdarların ümumi yığıncağı və İdarə Heyəti üçün tövsiyələr vermək;

3. səhmdarların ümumi yığıncağının hər bir iclasını bildirişlər göndərmək yolu ilə çağırmaq və səhmdarların, habelə Audit Komitəsinin və İdarə Heyətinin tələbi ilə və onların gündəliyi üzrə keçirilən növbədən kənar iclaslar istisna olmaqla, hər bir iclasın gündəliyini qəbul etmək;

4. bank tərəfindən qüvvədə olan qanunvericiliyin pozulması faktını müəyyən etdikdə bu pozuntu barəsində səhmdarların ümumi yığıncağını, Audit Komitəsinin və İdarə Heyətini xəbərdar etmək, Mərkəzi Banka isə bank qanunvericiliyinin pozulması faktları barədə bildiriş göndərmək;

5. bu Qanuna müvafiq olaraq İdarə Heyəti üzvlərini vəzifədən kənarlaşdırmaq, səhmdarların ümumi yığıncağında təsdiq edilənədək onları müvəqqəti olaraq bu Qanunun 10-cu maddəsinin tələblərinə cavab verən başqa şəxslərlə əvəz etmək;

6. bank ilə İdarə Heyətinin bir və ya bir neçə üzvü arasında mənafelər toqquşması olduğu hallarda bankı idarə və təmsil etmək;

7. bankın etibarlı və prudensial idarə olunmasını təmin etmək üçün zəruri olan qaydaları və daxili əsasnamələri qəbul etmək;

8. bankın kapital ehtiyatları yaradılması haqqında qərar qəbul etmək;

9. bankın nizamnamə kapitalının 50 faizindən artıq məbləğdə və bankın nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş hallarda bank adından müvafiq əqdlərin bağlanmasına icazə vermək;

10. banka aidiyyəti şəxslər və aidiyyəti şəxs adından hərəkət edən şəxslər ilə əqdlər bağlanmasını təsdiq etmək;

11. bankın fəaliyyətinin kompleks və ya ayrı-ayrı sahələrinin yoxlanması barədə qərar qəbul etmək;

12. kənar və daxili auditorların, habelə Mərkəzi Bankın yoxlamalarının nəticələrini nəzərdən keçirmək və bu yoxlamaların yekunlarına dair tədbirlər görmək;

13. bu Qanunla, bankın nizamnaməsi və Mərkəzi Bankın normativ xarakterli

aktları ilə nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri həyata keçirmək.

Müşahidə Şurası bu Qanunun 25.1.6-cı maddəsində nəzərdə tutulan səlahiyyəti icra etməzdən əvvəl Mərkəzi Banka əsasları göstərməklə yazılı bildiriş göndərir və səhmdarların ümumi yığıncağının növbədənənar iclasını çağırır. Mərkəzi Bank Müşahidə Şurasının qərarına dair öz münasibətini bildirə bilər.

Müşahidə Şurasının qəbul etdiyi qərarlar səhmdarların ümumi yığıncağının növbəti iclasının gündəliyinə daxil edilməli və müzakirə olunmalıdır.

Bankın Müşahidə Şurası 3 nəfərdən az olmamaqla, tək sayda üzvlərdən ibarətdir. Şuranın üzvləri bankın səhmdarlarının ümumi yığıncağı tərəfindən səhmdarlardan və (və ya) kənar şəxslərdən 4 ildən çox olmayan müddətə təyin edilən fiziki şəxslərdir. Şuranın üzvləri növbəti müddətlərə yenidən seçilə bilərlər. Səhmdarların ümumi yığıncağı Müşahidə Şurasının üzvləri sırasından Müşahidə Şurasının sədrini təyin edir. Müşahidə Şurası üzvlərinin muzu bankın bölüşdürülməmiş mənfəətinin faizi şəklində və ya əmək haqqı formasında səhmdarların ümumi yığıncağında təyin edilə bilər.

Müşahidə Şurasının iclasları ən azı üç ayda bir dəfə keçirilir. İclasların nəticələrinə dair protokol Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə müvafiq qaydada tərtib edilir.

Müşahidə Şurasının qərarları yığıncaqda iştirak edən üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Hər bir üzv bir səs hüququna malikdir. Üzvlərin səsvermə zamanı bitərəf qalmasına icazə verilmir. Səslər bərabər olduqda Müşahidə Şurası sədrinin səsi həlledici sayılır.

Bankın İdarə Heyəti bankın idarə olunması və fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün məsuliyyət daşıyır.

İdarə Heyəti 3 nəfərdən az olmamaqla, tək sayda üzvlərdən ibarətdir. İdarə Heyətinin üzvləri bank səhmdarlarının ümumi yığıncağı tərəfindən 4 ildən çox olmayan müddətə təyin edilirlər. Onlar növbəti müddətlərə yenidən seçilə bilərlər. Səhmdarların ümumi yığıncağı İdarə Heyətinin üzvlərindən birini İdarə Heyətinin sədri təyin edir. İdarə Heyəti sədrinin səlahiyyətləri İdarə Heyətinin əsasnaməsində müəyyən edilir.

İdarə Heyəti onun iclasında üzvlərinin yarısından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir. İdarə Heyətinin qərarları yığıncaqda iştirak edən üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Hər bir üzv bir səs hüququna malikdir. Üzvlərin səsvermə zamanı bitərəf qalmasına icazə verilmir. Səslər bərabər olduqda İdarə Heyətinin sədrinin səsi həlledici sayılır.

Hər bir bankda müstəqil Audit Komitəsi və daxili audit bölməsi (departament, şöbə və s.) fəaliyyət göstərir.

Audit Komitəsinin səlahiyyətlərinə aşağıdakılar aiddir:

bankın audit siyasətini və strategiyasını müəyyən etmək;

daxili audit planlarını təsdiq etmək və audit bölməsinin fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək;

kənar auditin təyin edilməsi ilə əlaqədar bankın səlahiyyətli idarəetmə orqanlarına təkliflər vermək;

kənar auditlə birgə işi təşkil etmək, auditin nəticə və tövsiyələrinin həyata keçirilməsinə yardım etmək;

bankın idarəetmə orqanları ilə kənar auditorlar, habelə nəzarət orqanları arasında əlaqələr qurmaq;

daxili nəzarət sistemlərinin təkmilləşdirilməsinə dair səhmdarların ümumi yığıncağına və Müşahidə Şurasına təkliflər vermək;

Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları ilə nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri həyata keçirmək.

Bankın Audit Komitəsi üç nəfərdən az olmamaqla, tək sayda üzvlərdən ibarətdir. Komitənin üzvləri səhmdarların ümumi yığıncağı tərəfindən 4 ildən çox olmayan müddətə təyin edilir. Komitənin üzvləri növbəti müddətə yenidən seçilə bilər. Səhmdarların ümumi yığıncağı komitənin üzvlərindən birini komitənin sədri təyin edir. Audit Komitəsinin üzvlərinin əmək haqqı formasında mizdu səhmdarların ümumi yığıncağı tərəfindən təyin edilir.

Audit Komitəsi onun iclasında üzvlərinin yarısından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir. İclasların keçirilməsi qaydası Audit Komitəsi haqqında təsdiq edilmiş əsasnamədə müəyyən edilir. Audit Komitəsinin qərarları yığıncaqda iştirak edən üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Hər bir üzv bir səs hüququna malikdir, üzvlərin səsvermə zamanı bitərəf qalmasına icazə verilmir. Səslər bərabər olduqda Audit Komitəsi sədrinin səsi həlledici sayılır.

Daxili audit bölməsi (departament, şöbə və s.) Audit Komitəsinin nəzarəti altında fəaliyyət göstərir və bankın icra orqanı ilə qarşılıqlı surətdə bankda daxili nəzarət və risklərin idarə edilməsi sistemlərinin fəaliyyətinin səmərəliliyinə fasiləsiz nəzarəti həyata keçirir. Daxili audit bölməsinin rəhbəri və əməkdaşları Audit Komitəsinin təqdimatı ilə bankın Müşahidə Şurası tərəfindən vəzifəyə təyin edilir və vəzifədən azad olunur. Bankda Audit Komitəsinin və daxili audit bölməsinin fəaliyyətinin standart və qaydalarını Mərkəzi Bank müəyyən edir.

Müşahidə Şurasının, Audit Komitəsinin və İdarə Heyətinin hər bir üzvü özünün və ailə üzvlərinin birbaşa və ya dolayısı ilə malik ola bildiyi mühüm kommersiya maraqlarını bankın İdarə Heyəti və Müşahidə Şurası qarşısında açıqlayır. Belə məlumatlar həmin şəxslər bankın idarəetmə orqanlarının üzvü seçildikdə və sonrakı dövrlərdə bankın daxili qaydalarına müvafiq olaraq açıqlanır. Müşahidə Şurasının, Audit Komitəsinin, İdarə Heyətinin və bankın hər hansı digər komitəsinin və ya işçi qrupunun üzvlərindən birinin, habelə daxili audit bölməsinin əməkdaşlarının marağı ilə bağlı məsələ müzakirəyə çıxarıldıqda həmin üzv öz marağı barəsində müzakirə başlanmadan əvvəl məlumat verməli, müzakirədə və qərarın qəbulunda iştirak etməməli, onun iştirakı isə yetərsayın müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alınmamalıdır.

Bankın Müşahidə Şurasının, Audit Komitəsinin və İdarə Heyətinin üzvləri bankın səhmləri ilə əqd bağlayarkən məlumatı Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə müvafiq qaydada açıqlamalıdır. Bankın, o cümlədən bank lisenziyası ləğv edilmiş bankın yenidən təşkilinə (birləşməsinə, qoşulmasına, bölünməsinə, ayrılmasına və ya çevrilməsinə) Mərkəzi Bankın müəyyən etdiyi qaydada və onun qabaqcadan yazılı razılığı ilə yol verilir.

Bankın başqa hüquqi şəxsdə iştirak payı əldə etməsi aşağıdakı hallardan birinə səbəb olarsa, bank həmin payı əldə etmək hüququna malik deyildir:

1. iştirak payının balans məbləği bankın məcmu kapitalının 10 faizindən çox

olduqda;

2. bankın bütün bu cür iştirak paylarının məcmu balans məbləği bankın məcmu kapitalının 40 faizindən çox olduqda.

Bank hüquqi şəxslərin kapitalında mühüm iştirak payını təşkil edəcək və ya artıracaq, habelə hüquqi şəxsi bankın törəmə strukturuna çevirə biləcək iştirak payını Mərkəzi Bankın qabaqcadan yazılı icazəsi ilə əldə edə bilər. Banka borcu olan şəxsin maliyyə sağlamlaşdırılması tədbirlərinin həyata keçirilməsi dövründə və ya borcun əvəzinə bankın mülkiyyətinə keçirilmiş səhmlər (paylar) iki ildən çox olmayan müddətə mühüm iştirak payının hesablanmasında nəzərə alınmır.

Banka icazəni verdikdə Mərkəzi Bank iştirak payının əldə edilməsinin maksimum müddətini müəyyən edir. Bank icazəsi olmadan mühüm iştirak payı əldə etdikdə və ya iştirak payı əldə etmək üçün müəyyən edilmiş müddətləri gözləmədikdə, Mərkəzi Bank həmin banka yazılı sərəncam göndərərək onun öz iştirak payını sərəncamda göstərilən tarixədək ləğv etmədiyini və ya icazənin qüvvədən düşdüyünü bildirir. Xarici bankın yerləşdiyi ölkənin bank tənظيمləməsi və nəzarəti orqanı tərəfindən həmin banka lazımı nəzarət həyata keçirilmədikdə və ya bu orqan Mərkəzi Bankla əməkdaşlıqdan imtina etdikdə Mərkəzi Bank banka hüquqi şəxsin kapitalında mühüm iştirak payının müəyyən etdiyi müddətdə özgəninkiləşdirilməsi və ya geri alınması barədə yazılı göstəriş verir.

Bankların etibarlı fəaliyyətinə dair tələblər. Banklar idarəetməni və cari fəaliyyəti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin, digər normativ hüquqi aktların, habelə bu Qanunun, Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktlarının, bankın nizamnaməsinin tələblərinə, onlara verilmiş bank lisenziyasında və ya icazədə göstərilən bütün məhdudiyətlərə müvafiq surətdə etibarlı və prudensial qaydada həyata keçirməlidirlər.

Banklar məcmu kapitalını və likvid ehtiyatlarını daimi olaraq müəyyən olunmuş səviyyədə saxlamalı, öz öhdəliklərini yerinə yetirmək və zərərə yol verməmək üçün aktivlərin qiymətdən düşməsinə qarşı zəruri tədbirlər görməli, mühasibat sənədlərini və digər zəruri sənədləri qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tərtib etməli, bankın fəaliyyətinə nəzarət mexanizmlərini formalaşdırmalı və tətbiq etməli, zərərin əmələ gəlməsi riskini maksimal şəkildə azaltmaq məqsədi ilə aktivlərin diversifikasiyasını (bölüşdürülməsini) təmin etməlidirlər.

Banklar, Mərkəzi Bankdan aldığı bank lisenziyasında qadağan edilməmişdirsə, aşağıdakı fəaliyyət növləri ilə məşğul ola bilərlər:

tələbli və müddətli depozitlərin (əmanətlərin) və digər qaytarılan vəsaitlərin cəlb edilməsi;

kreditlərin (təminatlı və (və ya) təminatsız) verilməsi, o cümlədən istehlak və ipoteka kreditləşdirilməsi, reqres hüququ ilə və ya belə hüquq olmadan faktoring, forfeyting, lizing xidmətləri və digər kreditləşdirmə növləri;

fiziki və hüquqi şəxslərin hesablarının, o cümlədən bankların müxbir hesablarının açılması və aparılması;

kliring, hesablaşma-kassa xidmətləri, pul vəsaitinin, qiymətli kağızların və ödəniş vasitələrinin köçürülməsi üzrə xidmətlər göstərilməsi;

ödəniş vasitələrinin (o cümlədən kredit və debet kartları, yol çekləri və bank köçürmə vekselləri) buraxılması;

öz hesabına və ya müştərilərin hesabına maliyyə vasitələrinin (o cümlədən çeklərin, köçürmə veksellərinin, borc öhdəliklərinin və depozit sertifikatlarının), xarici valyutanın, qiymətli metalların və daş-qaşların qiymətli daşların, valyuta və faiz vasitələrinin, səhmlərin və digər qiymətli kağızların, habelə forvard kontraktlarının, svoplara dair sazişlərin, fyuçerslərin, opsiyonların və valyutalara, səhmlərə, istiqrazlara, qiymətli metallara və ya faiz dərəcələrinə aid digər törəmə vasitələrin satın alınması və satılması;

qiymətli metalların əmanətə cəlb edilməsi və yerləşdirilməsi;

öhdəliklərin icrasına təminatların, o cümlədən qarantiyaların verilməsi və öz hesabına və ya müştərilərin hesabına akkreditivlərin açılması;

qiymətli kağızlar bazarında peşəkar fəaliyyət;

maliyyə müşaviri, maliyyə agenti və ya məsləhətçisi xidmətlərinin göstərilməsi;

kreditlərə və kredit qabiliyyətinin yoxlanılmasına dair informasiya verilməsi və xidmətlər göstərilməsi;

sənədləri və qiymətliləri, o cümlədən pul vəsaitlərini saxlanca qəbul etmək (xüsusi otaqlarda və ya seyf qutularında saxlamaq);

qiymətlilərin, o cümlədən banknotların və sikkələrin inkasasiya edilməsi və göndərilməsi.

Prudensial normativlər və tələblər. Banklar fəaliyyətləri dövründə öz aktivləri, balansarxası öhdəlikləri və kapitalının miqdarı ilə bağlı Mərkəzi Bankın müəyyən etdiyi prudensial normativlərə və tələblərə, o cümlədən açıq valyuta mövqeyinə riayət etməlidirlər.

Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən edilmiş yeni normativlər və tələblər, onlarda dəyişikliklər banklara rəsmən bildirildikdən sonra bir aydan tez olmayaraq, nizamnamə və məcmu kapitalın minimum miqdarına aid tələblərə dəyişikliklər isə banklara rəsmən bildirildikdən sonra altı aydan tez olmayaraq qüvvəyə minir. Yeni prudensial normativlərin və tələblərin geriyə qüvvəsi yoxdur.

Banklar Mərkəzi Bankın müəyyən etdiyi korporativ idarəetmə standartlarına riayət etməlidirlər. Mərkəzi Bank bankların fəaliyyət riskini azaltmaq, əmanətçilərin və kreditorların mənafelərini qorumaq məqsədi ilə bu Qanunun 34.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan normativ və tələblərdən başqa beynəlxalq bank nəzarəti praktikasında qəbul olunmuş əlavə normativlər və tələblər müəyyən etmək hüququna malikdir. Mərkəzi Bank xarici kapitallı banklar və xarici bankların yerli filialları üçün öz aktivlərini Azərbaycan Respublikasında yerləşdirmək barəsində tələblər müəyyən edə bilər.

Banklar arasında münasibətlər. Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları və göstərişləri ilə, habelə lisenziyalar və icazələrlə məhdudlaşdırılan hallar istisna olmaqla, banklar qarşılıqlı surətdə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada hər növ əməliyyatlar apara, bir-birində depozit, o cümlədən müxbir və digər hesablar açma bilərlər.

Banklar öz aralarında bank fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı əməkdaşlığı həyata keçirə bilərlər. Banklar bu məqsədlə öz aralarında pul vəsaitinin və qiymətli kağızların köçürülməsi, klirinq və hesablaşma mexanizmlərindən istifadə edilməsi, qiymətli kağızların depozitə qəbul olunması

ümumi bank xidmətlərinin göstərilməsi, üzvlərinin mənafeələrinə kömək üçün qeyri-kommersiya birliklərinin yaradılması, habelə bank işinin inkişafını və sabitliyini dəstəkləyən fəaliyyətin həyata keçirilməsi haqqında sazişlər bağlandıqda, həmin sazişlərin iştirakçısı olan banklar bu sazişlər bağlandıqdan sonra 7 təqvim günü müddətində onların surətlərini Mərkəzi Banka təqdim etməlidirlər.

Bankların bank xidmətləri bazarının inhisara alınmasına və bank işində rəqabətin məhdudlaşdırılmasına yönəldilmiş sazişlər bağlaması və razılaşdırılmış əməliyyatlar aparması qadağandır. Bank fəaliyyətinin inhisara alınmasına qarşı yönəldilmiş qaydaların yerinə yetirilməsinə nəzarəti Mərkəzi Bank və müvafiq dövlət orqanları həyata keçirirlər. Banklar bank sisteminin etibarlılığını təmin etmək məqsədilə borcalanların ödəniş qabiliyyəti və etibarlığı haqqında məlumatı Mərkəzi Bankda yaradılan mərkəzləşdirilmiş kredit reyestrinə verməyə borcludurlar. Mərkəzləşdirilmiş kredit reyestrinin iş recimi, o cümlədən məlumatın xarakteri, məlumatların verilməsi və alınması qaydaları və şərtləri Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları ilə müəyyən edilir.

Mərkəzi Bankın icazəsi və müəyyən etdiyi şərtlər daxilində banklar öz aralarında da xüsusi kredit reyestri yarada bilərlər. Kredit reyestrlərində olan məlumatlar yalnız banklara və borcalanların özlərinə (banklar arasında yaradılan reyestrdəki məlumatlar həmçinin Mərkəzi Banka) onların müraciəti ilə müəyyən olunmuş qaydada verilə bilər. Kredit reyestrlərində toplanan və oradan alınan məlumatlara bank sirlərinin bu Qanunla müəyyən olunmuş qorunması qaydaları şamil olunur. Kredit reyestrinin xərclərinin ödənilməsi məqsədi ilə məlumatlar ödənişli əsaslarla verilir.

Yerli banklar arasında, yerli bankla xarici bankların yerli filial və nümayəndəlikləri, habelə xarici bankların yerli filialları (nümayəndəlikləri) arasında mübahisələr qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən həll edilir.

2-ci sual üzrə nəticə

Bu sualda bankların yaradılması qaydası və şərtlərindən, bankların idarə olunması, onların fəaliyyətinə nəzarət, və s. məsələlər təsbit olunub.

Sual 3. Bank olmayan kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi.

BOKT öz fəaliyyətini Qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində müstəqil həyata keçirir. Qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla,

BOKT dövlət hakimiyyəti və bələdiyyə orqanlarından asılı deyil və həmin orqanlar onun fəaliyyətinə müdaxilə edə bilməzlər.

BOKT dövlətin öhdəliklərinə, dövlət isə BOKT-nin öhdəliklərinə görə məsuliyyət daşımır.

BOKT tərəfindən verilən kreditlər üzrə faiz dərəcəsi, habelə Qanuna müvafiq olaraq göstərilən maliyyə xidmətlərinə görə tutulan komisyona və xidmət haqlarının məbləği BOKT ilə borcalan (xidmətlərdən istifadə edən) arasında bağlanılan müqavilə ilə müəyyən olunur.

BOKT-lər Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində hüquqi şəxslər üçün nəzərdə tutulmuş təşkilati-hüquqi formada, Azərbaycan Respublikasının və (və ya) xarici dövlətlərin fiziki və hüquqi şəxsləri, habelə beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən təsis edilə bilərlər. Qeyri-kommersiya BOKT-ləri yalnız fond formasında, Azərbaycan Respublikasının bağladığı müqavilələrə uyğun olaraq beynəlxalq təşkilatlar, habelə xarici ölkələrin dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən təsis edilə bilərlər. Qeyri-kommersiya BOKT-ləri kommersiya təşkilatları yarada və ya onlarda iştirak edə bilməzlər.

BOKT-lər iki növə - girov əmanəti qəbul etmək hüququ olan və belə hüququ olmayan kredit təşkilatlarına bölünürlər.

BOKT-nin adında "bank olmayan kredit təşkilatı" sözləri olmalıdır. Heç bir BOKT sənədlərdə, elanlarda və ya reklamlarda öz nizamnaməsində göstərilən addan fərqli adla adlandırıla bilməz. BOKT dövlət qeydiyyatına alınmış və fəaliyyətdə olan - bankların, kredit ittifaqlarının və digər bank olmayan kredit təşkilatlarının adlarından istifadə edə bilməz.

BOKT-lərin nizamnamə (şərikli) kapitalının minimum miqdarı, onların formalaşdırdıqları ilkin əmlaka dair minimum tələblər Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən olunur.

Təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq BOKT-nin təşkilati strukturunda ən azı aşağıdakı vəzifələr nəzərdə tutulmalıdır:

1. rəhbər (direktor, kollegial icra orqanının rəhbəri);
2. mühasibat xidmətinin rəhbəri (baş mühasib, maliyyə meneceri);
3. kredit mütəxəssisi;
4. daxili auditor.

BOKT-nin inzibatçıları ali təhsilə və ən azı bir illik iş təcrübəsinə malik olmalıdırlar. Mühasibat xidmətinin rəhbəri ali iqtisadi təhsilə və müvafiq ixtisas üzrə ən azı bir illik iş təcrübəsinə və ya orta ixtisas təhsilinə və müvafiq ixtisas üzrə ən azı 5 illik iş təcrübəsinə malik olmalıdır.

Qanunla müəyyən edilmiş qaydada müvafiq vəzifənin tutulması qadağan edilən, habelə qəsdən törədilmiş cinayətlərə görə məhkumluğu olan şəxslər BOKT-nin inzibatçıları ola bilməzlər.

Kreditlərin verilməsi üçün BOKT Mərkəzi Bankdan xüsusi razılıq (lisenziya) (bundan sonra - lisenziya) almalıdır. Girov əmanəti qəbul etmək üçün BOKT-nin lisenziyasında bu barədə xüsusi icazə olmalıdır. Belə icazə olmadan BOKT-nin girov əmanəti qəbul etməsi qadağandır. BOKT-yə verilən lisenziya müddətsizdir. Lisenziya Mərkəzi Bank tərəfindən verildiyi gündən qüvvəyə minir. Lisenziya yalnız onu almış BOKT tərəfindən istifadə edilə bilər.

Lisenziyanın verilməsindən aşağıdakı hallarda imtina edilir:

1. təqdim olunmuş sənədlər qanunvericiliyin tələblərinə cavab vermədikdə və ya məlumatlar yanlış olduqda;
2. Mərkəzi Bank tərəfindən tələb olunan minimum nizamnamə (şərikli) kapitalının ödənilməsi və ya təsisçilərin əmlak haqlarının formalaşdırılması barədə bank sənədi təqdim edilmədikdə;
3. inzibatçılar peşə yararlılığı tələblərinə cavab vermədikdə və (və ya) onların qəsdən törədilmiş cinayətlərə görə məhkumluğu olduqda.

Mərkəzi Bank lisenziyanın verilməsindən imtina etdikdə, müraciət edənə imtinanın səbəblərini göstərməklə yazılı məlumat verir. Lisenziyanın verilməsindən imtina barədə Mərkəzi Bankın qərarından qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada məhkəməyə şikayət verilə bilər.

BOKT Mərkəzi Bankdan aldığı lisenziya əsasında təminatlı və təminatsız kreditlər verə bilər. BOKT tərəfindən verilən kreditlər daşınan və daşınmaz əmlakın girovu, girov əmanəti, qarantıya, zəminlik və qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər üsullarla təmin oluna bilər. Girov əmanəti yalnız Mərkəzi Bankın BOKT-yə verdiyi lisenziyada bu barədə xüsusi icazə olduqda qəbul edilə bilər. Kreditlərin verilməsi üçün lisenziya almış BOKT aşağıdakı fəaliyyət növlərini də həyata keçirə bilər:

1. borc öhdəliklərinin alqı-satqısı (faktoring, forfeytinq);
2. lizinq;
3. veksellərin uçuotu;
4. qarantiyanın verilməsi;
5. sığorta agentinin xidmətinin göstərilməsi;
6. borcalanlara, o cümlədən birgə borcalan qruplarına maliyyə, texniki və idarəetmə məsələləri üzrə məsləhət xidmətinin göstərilməsi.

BOKT kreditlərin verilməsində şəffaflığı təmin etməli, borcalanları aldıkları kreditin dəyəri və kreditlə əlaqədar çəkəcəkləri xərclər barədə tam məlumatlandırmalıdır. Qanunvericilikdə ayrı qayda nəzərdə tutulmadıqda, BOKT ilə borcalan arasında bağlanmış kredit müqaviləsində ən azı aşağıdakılar öz əksini tapmalıdır:

1. tərəflərin adları və hüquqi ünvanları;
2. kreditin məqsədi;
3. kreditin məbləği;
4. kreditin qaytarılma müddəti;
5. kreditin qaytarılma üsulu;
6. təminatın forması (təminatlı kredit verildikdə);
7. kredit üzrə faizlərin, o cümlədən illik faiz dərəcəsinin məbləği (illik faiz dərəcəsi kreditin qaytarılma müddətindən asılı olmayaraq göstərilməlidir);
8. kredit üzrə borcun (əsas borcun və faizlərin) bərabər aylıq ödənişlər formasında ödənilməsi nəzərdə tutulduqda, kreditdən istifadə edilən müddət ərzində orta hesabla ödəniləcək həqiqi faiz dərəcəsi;
9. tərəflərin məsuliyyəti.

BOKT-nin fəaliyyətinə nəzarət onun nizamnaməsində müəyyən edilmiş idarəetmə orqanı tərəfindən həyata keçirilir.

BOKT fəaliyyəti barədə prudensial tələblərə dair hesabatları Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən edilmiş forma və məzmununda hər hesabat rübü başa çatdıqdan sonra 10 gündən gec olmayaraq Mərkəzi Banka təqdim etməlidir. Hesabatların təhlili nəticəsində Qanunun, Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktlarının tələblərinin pozulması halları aşkara çıxarıldıqda və ya bu cür pozuntulara səbəb ola biləcək faktlar məlum olduqda Mərkəzi Bank onların aradan qaldırılması barədə BOKT-yə xəbərdarlıq məktubu göndərir. Məktubda BOKT tərəfindən yol verilmiş pozuntuların (nöqsanların) və ya bu cür pozuntulara səbəb ola biləcək faktların aradan qaldırılması üçün görülməli tədbirlər və onların yerinə yetirilməsi müddəti göstərilir.

BOKT xəbərdarlıq məktubunda müəyyən olunan vaxt ərzində göstərilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi barədə Mərkəzi Banka yazılı məlumat verməlidir. Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən olunmuş vaxt ərzində tədbirlər tam və ya tələblərə uyğun şəkildə həyata keçirilmədikdə, Mərkəzi Bank BOKT-yə ikinci xəbərdarlıq məktubu göndərir və müvafiq tədbirlərin müəyyən olunmuş vaxt ərzində həyata keçirilməyəcəyi təqdirdə lisenziyanın ləğv ediləcəyi barədə xəbərdarlıq edir. Hesabat məlumatlarının dəqiqləşdirilməsinə zərurət yarandıqda Mərkəzi Bank BOKT-nin fəaliyyətini 10 gün əvvəlcədən ona yazılı bildiriş göndərməklə yerində yoxlaya bilər. Bu halda Mərkəzi Bankın inspektorları yoxlama vəsiqəsini təqdim etməklə BOKT-yə daxil olmaq, onların hesabatlarını, mühasibat kitablarını, sənədlərini və digər uçot yazılarını yoxlamaq, habelə onlara dair izahat tələb etmək hüququna malikdirlər.

3-cü sual üzrə nəticə

Bu sualda bank olmayan kredit təşkilatlarının yaradılması qaydası və şərtləri, onların fəaliyyətinin idarə olunması və fəaliyyətinə nəzarətin xüsusiyyətləri barədə açıqlama verildi.

Sual 4. İnvestisiya fəaliyyətinin anlayışı, məqsəd və vəzifələri.

İnvestisiya (latınca “invest” sözündən olub, tərcüməsi “geyindirirəm” mənasını verir) mənfəət (gəlir) və ya müəyyən sosial səmərə əldə olunması

məqsədilə sahibkarlıq və yaxud digər fəaliyyət növləri obyektlərinə uzun müddətə qoyulan maliyyə vəsaitindən, habelə maddi və intellektual sərvətlərdən ibarətdir. Belə vəsait və sərvətlər aşağıdakılardır :

- pul, məqsədli bank əmanətləri, kreditlər, paylar, səhmlər və başqa qiymətli kağızlar;

- daşınan və daşınmaz əmlak (binalar, qurğular, avadanlıq və başqa maddi sərvətlər);

- müvafiq qaydada rəsmiləşdirilmiş elmi-təcrübi və digər intellektual sərvətlər;

- bu və ya digər istehsal növünün təşkili üçün zəruri olan , ancaq patentləşdirilməmiş, texniki sənədləşdirmə, vərdiş və istehsalat təcrübəsi kimi tərtib edilmiş texniki, texnoloji, kommersiya və digər biliklərin məcmusu (“nau-hau”);

- torpaqdan, sudan və digər təbii ehtiyatlardan, binalardan, qurğulardan, avadanlıqlardan istifadə hüquqları, habelə müəlliflik hüququndan irəli gələn başqa əmlak hüquqları;

- başqa sərvətlər.

Maliyyə baxımından *investisiya* – mənfəət (fayda) əldə edilməsi məqsədilə iqtisadi (təsərrüfat) fəaliyyətinə yönəldilən bütün növ aktivlərdir – vəsaitlərdir. İqtisadi baxımdan *investisiya* - əsas (müəyyən hallarda hətta dövriyyə) fondlarının yaradılmasına, genişləndirilməsinə, yenidən qurulmasına və rekonstruksiyasına çəkilən xərclərdir.

Bu günə qədər hüququ ədəbiyyatında investisiya fəaliyyətinə anlayışına dair müxtəlif mğvqələr mövcuddur. Belə ki, A.B. Smuşkinin fikrincə, investisiya fəaliyyəti – investorun məqsədlərinə çatmasına yönələn investisiya qoyuluşu propsi və fəal fəaliyyətdir.¹ Bu zaman, A.V. Mayfat investisiya fəaliyyətini investisiya vəsaitlərinin istifadəsi üzrə hərəkətlərin və investisiya qoyuluşunun məcmusu kimi müəyyən edir ² öz növbəsində S.P.Moroz hesab edir ki, investisiya fəaliyyəti investisiya qoyuluşu prosesinin özünü və investisiyaların realizəsinəhatə edir. Başqa sözlə desək, müəllif investisiya fəaliyyətini investiasiya qoyuluşu üzrə proses və onların realizəsi kimi nəzərdən keçirir

Fərqli mövqe tutan D.N.Yermakov isə investisiya fəaliyyətini dar və geniş mənada nəzərdən keçirilməsini təklif edir. Müəllifin fikrincə, geniş mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə, gəlir və müsbət sosial səmərə əldə etmək məqsədi ilə investisiya obyektlərinə vəsaitlərin qoyuluşu ilə bağlı oılan fəaliyyəti başa düşülür. Dar mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə isə investisiya ehtiyatlarının investisiyaya çevrilməsinə yönələn fəaliyyət, başa düşülür. müəllif nelə fəaliyyətin iki mərhələsini müəyyən edir., biribnci mərhələdə isə in vestisiya qoyuluşun geri götürülməsi və gəlirin əldə edilməsi, bir sözlə investisiya qoyuluşunun son məqsədinə nail olur.³

¹ Сушкин А.Б. Комментарий к Федеральному закону от 25 февраля 1999 г. № 39-ФЗ «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений». ООО Новая правовая культура. 2007.

² Майфат В.А. Гражданско-правовые конструкции инвестирования: Монография М, Волнарс Клувер. 2006

³ Ермаков Д.Н. Инвестиционная деятельность негосударственных пенсионных фондов в реализации региональных и социальных проектов. Дис.. канд. экон. наук.М. 2007

İnvestisiya fəaliyyətinin anlayışını nəzərdən keçərək O.V.Pinyaskin bu fəaliyyətin aşağıdakı əlamətlərini qeyd edir:

1. İnstansiya fəaliyyəti jər hansı bir obyektə əmlak və əmlak hüquqlarının qoyuluşuna yönələn qanuni fəali fəaliyyətdir.

2. İnvestisiya fəaliyyəti konkret məqsədə yönəlir – gəlirin və ya digər faydalı sosial səmərənin əldə edilməsi;

3. İnvestisiya qoyuluşu perspektiv xarakteri ilə fərqlənir- yəni qoyulmuş məqsədlərə yez bir zamanla deyil, müəyyən dövr ərzində nail olmur;

4. İnvestisiya fəaliyyəti bir çox hallarda qeyri-müəyyənliklə və risk ilə bağlı olan gəlirin əldə edilməməsi, investisiya qoyuluşunun itirilməsinin və ya iqtisadi səmərəyə nail olmaqla gecikmələrin olmamasından ibarətdir;⁴

5. İnvəstor, sahibkar-qismində qeydiyyat keçməyən şəxs ola bilər;

6. İnvestisiya fəaliyyəti investorun şəxsi marağı ilə şərtlənir;

7. Əmlak, onun mülki-hüquqi müqavilələrin və ya digər əqdlərin bağlanması vasitəsilə investisiya prosesinə qoyulması investisiya hesab olunur;

8. İnvestisiya qismində istifadə edilməsinə imkan verən obyektlərin müəyyən titul əsasında investora mənsub olması;

9. İnvestisiya və pul qiymətləndirilməsinin mövcudluğu və potensial imkanların olması;⁵

Demək olar ki, O.V. Pinyaskinin fikirlərinə uyğun olaraq, D.S.Ratnikova investisiya fəaliyyətinin aşağıdakı əlamətlərini xarakterizə edir:

1. müstəqilliklə xarakterizə olunur;

2. əmlak və əmlak hüquqlarının qoyuluşu ilə bağlıdır;

3. risk ilə bağlıdır;

4. gəlir götürülməsinə yönəlmişdir, o cümlədən digər faydalı səmərə əldə etməsinə yönəlmə bilər;

5. müəyyən formada həyata keçirilir;

6. alıcı tərəfindən investisiya edilmiş vəsaitlərinin məqsədyönlü istifadəsi ilə öarakterizə olunur;

7. Bur neçı mərhələlər çərçivəsində həyata keçirilir.⁶

Bu günə qədər hüququ ədəbiyyatında investisiya fəaliyyətinə anlayışına dair müxtəlif mğvqelər mövcuddur. Belə ki, A.B. Smuşkinin fikrincə, investisiya fəaliyyəti – investorun məqsədlərinə çatmasına yönələn investisiya qoyuluşu prosesi və fəal fəaliyyətdir.⁷ Bu zaman, A.V. Mayfat investisiya fəaliyyətini investisiya vəsaitlərinin istifadəsi üzrə hərəkətlərin və investisiya qoyuluşunun məcmusu kimi müəyyən edir ⁸ öz növbəsində S.P.Moroz hesab edir ki, investisiya fəaliyyəti investisiya qoyuluşu prosesinin özünü və investisiyaların realizəsinəhatə

⁴ Пиняскин О.В. О правовой природе инвестиционной деятельности// Банковское право. 2010. № 2. стр. 15-22.

⁶ Ратникова Д.С. Правовое регулирование инвестиционной деятельности Российской Федерации: теоретические основы. Автореф. дис. канд. юрид. наук.М. 2011.

⁷ Сушкин А.Б. Комментарий к Федеральному закону от 25 февраля 1999 г. № 39-ФЗ «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений». ООО Новая правовая культура. 2007.

⁸ Майфат В.А. Гражданско-правовые конструкции инвестирования: Монография М, Волнарс Клувер. 2006

edir. Başqa sözlə desək, müəllif investisiya fəaliyyətini investisiya qoyuluşu üzrə proses və onların realizəsi kimi nəzərdən keçirir

Fərqli mövqe tutan D.N.Yermakov isə investisiya fəaliyyətini dar və geniş mənada nəzərdən keçirilməsini təklif edir. Müəllifin fikrincə, geniş mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə, gəlir və müsbət sosial səmərə əldə etmək məqsədi ilə investisiya obyektlərinə vəsaitlərin qoyuluşu ilə bağlı olan fəaliyyəti başa düşülür. Dar mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə isə investisiya ehtiyatlarının investisiyaya çevrilməsinə yönələn fəaliyyət, başa düşülür. müəllif nələ fəaliyyətin iki mərhələsini müəyyən edir., biribnci mərhələdə isə investisiya qoyuluşun geri götürülməsi və gəlirin əldə edilməsi, bir sözlə investisiya qoyuluşunun son məqsədinə nail olur.⁹

Fikrimizcə, investisiya fəaliyyəti sahəsində məsələlərin kompleks şəkildə tədqiq etməkdən öncə, “investisiya”, “investisiya fəaliyyətinin obyektı”, “investisiya fəaliyyəti” anlayışlarının nəzərdən keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəcb edir. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, “investisiya” anlayışı iqtisadi kateqoriya anlayışdır. Ekonomika əsərinin müəllifi K. Makkonell, C. Bryu, U,Şarş, Q.Aleksander, C.Beyli hesab edirlər ki, investisiyanı – ümumi daxili məhsulların artırılmasına yönələn vəsaitlərin qoyuluşudur.¹⁰ E.C.Dolan və D.E. Lindsey isə investiyanı – kapital həcmnin artırılması kimi başa düşürlər. ¹¹ C Keynsin fikrincə isə investiyanı əsas və linvid kapitaldan ibarət olan kapital əmlakın dəyərinin artırılması kimi başa düşülür.¹² Lakin, hüquqi müştəridə investisiya anlayışı iqtisadi kateqoriya kimi təsbit olunan anlayışdan fərqlənir. Belə ki, J.M. Antiqova qeyd edir ki, “investisiya” anlayışına yaxın olan əmlak və intellektual dəyətlər anlayışdır. Bu zaman, müəllif investisiyanın əlavə əlaməti kimi gəlir və ya faydalı səmərə götürülməsinə gətirib çıxaran sahibkarlıq və digər fəaliyyət obyektlərinə məqsədyönlü qoyuluşunu təsbit edir.¹³

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, doktrinasında investisiyanın mühiyyətinin başa düşülməsi üçün vahid birfikir bu günə qədər də formalaşmayıb. Bütövlükdə, hüquq ədəbiyyatında investisiyanın anlayışı və mahiyyəti barədə alimlərin mövqelərin üç qrupa ayırmaq olar.

Birinci mövqe müəlliflər hesab edirlər ki, investisiya pul vəsaitlərinin qoyulduğu alətdir. Bu mövqeyi əsasən N.Q.Doronina və N.Q.Semilyutina müdafiə edirlər.¹⁴

İkinci mövqenin müəllifləri isə investisiyanı hərəkət, yəni proses kimi başa düşürlər. Belə ki, V.V.Qaşın və A.A. Ovçinnikov qeyd edirlər ki, investisiya

⁹ Ермаков Д.Н. Инвестиционная деятельность негосударственных пенсионных фондов в реализации региональных и социальных проектов. Дис.. канд. экон. наук. М. 2007

¹⁰ Макконелл К., Вресф С., Экономика М., 2003, стр. 137-138. Шарп Н, Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции. М., 2003, стр. 1-4.

¹¹ Долан Э. Дж. Линдсей Д. Рынок: микроэкономическая модель СПб. 1992. стр.13.

¹² Кейс Дж. Общая теория занятости процента и денег. Пер. с англ. Н.Н.Любимова. Под ред. Л.П.Куракова. М. 2000. стр. 54.

¹³ Антипова О.М. Правовые регулирование инвестиционной деятельности (анализ теоретических и практических проблем). М., 2007. стр. 18.

¹⁴ Доронина Н.Г., Семилютин Н.Г. Государство и регулирование инвестиции. М. 2003. стр.10.

dedikdə, investora məxsus olan mülki-hüquqi obyektlərə sərəncam verilməsi üzrə investorun hərəkətləri başa düşülür.¹⁵

Üçüncü qrup müəlliflərin fikrincə isə, investisiya dedikdə əmlak başa düşülür. Belə ki, T.A. Serebryakovanın fikrincə investisiyalar dövlət tərəfindən təminatlar, imtiyaz də güzəştlər müəyyən edilməsinə münasibətdə gəlir gətürmək və ya digər müsbət sərəməyə nail olmaq məsədi ilə dövlət, fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən əmlakının vətəndaşlara, təşkilatlara və xarici dövlətlərə verilmişdir.¹⁶

Hüququ doktrinasında normativ hüquqi aktlarda tədbir olunan müddəalara əsaslanaraq belə bir fikirdə formalaşmışdır ki, qoyuluşun əsas məqsədi qismində investisiyalar daim gəlir gətürülməsinə yönəlmişdir. Bu mövqeyi əsasən V.A. Bublik,¹⁷ A.A.Qoryaqin,¹⁸ V.N.Kokin¹⁹ və digər müəlliflər dəstəkləyirlər.

Hesab edirik ki, bu mövqeyə münasibət bildirmək üçün ilk növbədə investisiya fəaliyyətinin mahiyyətini açıqlamaq lazımdır. Bu halda hesab edirik ki, sahibkarlıq fəaliyyətinin anlayışı ilə investisiya fəaliyyətinin anlayışı müqayicə edək. Sahibkarlıq fəaliyyətinin anlayışı “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit olunur. Adı çəkilən Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, sahibkarlıq fəaliyyəti şəxsin müstəqil surətdə həyata keçirdiyi, əsas məqsədi əmlak istifadəsindən, malların istehsalından və (və ya) satışından, işlər görülməsindən və ya xidmətlər göstərilməsindən mənfəət (fərdi sahibkarlar tərəfindən gəlir) gətürülməsi olan fəaliyyətdir.

“İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” AR Qanunun 2-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq, investisiya fəaliyyəti investorların investisiya qoyulmuş və onun həyata keçirilməsi olə əlaqədar bütün hərəkətlərinin məcmusudur. Bu halda investisiya fəaliyyətinə verilən anlayışdan onun sahibkarlıq fəaliyyətinə olub-olmamasını açıq-aydın çəkildə müəyyən etməyə imkan vermir. Lakin, “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” AR Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən investisiya - gəlir (mənfəət) və ya sosial sərəmə əldə etmək məqsədi ilə sahibkarlıq və digər fəaliyyət növləri obyektlərinə qoyulan müliyyə vəsaitlərindən, habelə maddi və intellektual sərəvətlərdən ibarətdir. Verilən anlayışdan belə qənaətə gəlmək olar ki, qanunverici bir tərəfdən aşiq-aydın şəkildə investisiya fəaliyyətini sahibkarlıq fəaliyyəti hesab etsə də, digər tərəfdən isə anayışda istifadə edilər “ və ya sosial sərəmə əldə etmək məqsədilə” söz birləşməsi investisiya fəaliyyətinin bir mənalı olaraq sahibkarlıq fəaliyyəti hesab olunmasına məhdudiyyət yaradır. Daha dəqiq desək, investisiya fəaliyyəti yalnız gəlir gətürmək məqsədini daşımır.

Digər bir tərəfdən hüququ elmində belə bir fikir də irəli sürülür ki, investorun dövlət qeydiyyatından keçməsi çəxburu şərt deyil. Bu mövqeyi

¹⁵ Гушин В.В. Овчинников А.А. Инвестиционное право: Учеб. пособ. М. 2006. стр. 72.

¹⁶ Серебрякова Т.А. Регулирование инвестиционной деятельности: финансовое-правовой аспект. Дис. канд. юрид. наук. Саратов, 2002. стр.25.

¹⁷ Бублик В.А. Гражданское-правовое регулирование внешнеэкономической деятельности в Российской Федерации: проблемы теории, законотворчества и право применения. Монография. Екатеринбург. 1999.

¹⁸ Горягин А.А. Административно – правовое регулирование инвестиционной деятельности в Российской Федерации. Автореферат. дис... канд. юрид. наук. М., 2001. стр.8

¹⁹ Кокин В.Н. Защита прав инвестора при недропользовании на условиях соглашения о разделе продукции. Автореферат. дис. канд. юрид. наук. М., 2002. стр.10.

A.V.Belitskaya dəstəkləyir.²⁰ Onu da qeyd edək ki, əgər investisiya fəaliyyəti sahibkarlıq fəaliyyəti kimi nəzərdən keçirilirsə, bu halda sahibkarlıq fəaliyyəti subyektinin hüquqi statusuna olan qanunvericiliyin, müvafiq tələbləri investora aid edilməlidir.

Y.P.Qubinin və P.Q. Laxnonun fikrincə, dövlət qeydiyyatı sahibkarlıq subyektinin statusunun yaranması üçün zəruri və əsas məqam olmasına baxmayaraq, sahibkarlıq fəaliyyətinin mühüm əlaməti deyildir.²¹ Bu fikirlərlə razılaşımaq olar, lakin eyni zamanda qeyd etməliyik ki, şəxsin sahibkarlıq fəaliyyətinin obyektini qismində olmadan sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi qanunsuz fəaliyyəti hesab olunur. O.M. Antipova “sosial səmərə” anlayışı altında – onun öz məqsədlərinə daha yaxşı şəkildə nail ola bilər.²²

Beləliklə deyilənlərdən belə qənaətə gəlmək olar ki, investorun qarşısına, qoyulduğu vəzifələrdən asılı olaraq qanunverici investisiya qoyuluşunun iki növünü müəyyən edir. Birinci növ investisiya qoyuluşu gəlir götürmək məqsədi ilə kapital qoyuluşudur. İntestisiya qoyuluşunun digər növü isə digər faqdalı səmərəyə nail olmaq məqsədi ilə investisiya qoyuluşudur. Digər “faqdalı səmərə” anlayışı sibektiv kateqoriyadır və hüquqi ədəbiyyatında qeyd olunduğukimi “investisiya” anlayışının hüquqi tərəfinin əsasına daxil edilə bilməz²³ Yəni başqa sözlə desək, investisiya fəaliyyətinin müəyyənedici əlamətini xarakterizə etmir.

Nəticədə E.N.Lisitsanın fikirləri ilə razılaşıaraq qeyd etmək lazımdır ki, investisiya fəaliyyətinin obyektinin əsas xüsusiyyəti gələcəkdə investora gəlir gətirmək qabiliyyətindən ibarətdir.²⁴ Məhz, kapitalın əsas vəzifəsi bundan ibarətdir. Bu səbəbdən də hesab edirik ki, investisiya obyektinə istənilən investisiya qoyuluşu bütün halarda gəlir götürməyə yönəlməlidir.

İntestisiya anlayışının təhlilinə keçməzdən əvvəl, ilk növbədə “investisiya” termininin etimoloji mənasının üzərində dayansaq daha məqsədamüvafiq olar. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində investisiya – müəyyən bir iş vəsait qoyulması kimi acıqlanır.²⁵ Rus - Azərbaycan izahlı hüquqi lüğətində isə investisiya - kapital qoyma, sərmayə qoyma, hər hansı işə, müəssisəyə gəlir götürmə məqsədilə uzun müddətli kapital qoyuluşdur.²⁶

O.V. Borisovanın fikrincə, yüksək investisiya fəallığı – iqtisadiyyatın inkişafının əsas şərtidir. Həmçinin, müəllif hesab edir ki, investisiyalar istehsal prosesinə və sosial sahəyə yeni texnologiyaların tətbiqini stimullaşdırır.²⁷

²⁰ Белицкая А.В. Основы инвестиционного права Российской Федерации // Предпринимательское право. Приложение «Бизнес и право в России и зарубежном». 2012. № 1. стр. 12-22.

²¹ Предпринимательское право Российской Федерации. Учебник/ Под ред. Е.П.юГубина, Т.Г.Дахно, 2-е изд. М. Норма-Инфра-М.2010. стр. 34.

²² Антипова О.М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности. (анализ теоретических и практических проблем). М. Волтерс- Кулвер. 2007.

²³ Антипова О.М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности. (анализ теоретических и практических проблем). М. Волтерс- Кулвер. 2007.

²⁴ Лисица В.Н. Правовые регулирование инвестиционных отношений: теория законодательства и практика применения: монография, Рос. акад. наук. Инстит философии и права СОРАН, М-во образования и науки РФ. Новосибирский гос. уни-т. Новосибирск. 2011

²⁵ Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. səh 154.

²⁶ Русско-азербайджанский толковый словарь. стр 242.

²⁷ Борисова О.В. Инвестиционный климат в России: состояние и оценка // Аудит и финансовый анализ. 2015, № 1. стр. 288. ²⁸ Богатырев А.Г. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. М. Российское право. 1996, стр. 73.

Hüququ və iqtisadi ədəbiyyatlarda investisiya anlayışına dair geniş yer ayrılmışdır. Əsasən də, bu təzahürün geniş yayılması ilə izah olunur. İqtisadi ədəbiyyatda “investisiya” termininin müəyyən edilməsinə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, ədəbiyyatda həm “İnvestisiya”, həm də “kapital qoyuluşu” anlayışlarından istifadə olunur. Buna baxmayaraq, həm “investisiya” həm də “kapital qoyuluşu” anlayışının məzmununda əsas məqsəd – gəlir və ya mənfəətin əldə edilməsidir. Əlbəttə ki, ingilis dilindən tərcümədə “investisiya” kapital qoyuluşu deməkdir. Lakin, bu iki ifadənin eyniləşdirilməsi, məzmun etibarlı ilə bu terminologiyaların eyni olması, heç də doğru olmazdı.²⁸ Belə ki, heç də bütün kapital qoyuluşları investisiya və yaxud bütün hallarda kapital qoyuluşları investisiya hesab olunmur. A.Q.Boqatırov hesab edir ki, investisiyalar - onun bütün təzahürlərinə mülkiyyət təşkil edir.²⁹ J.M. Amanjolovun fikrincə investisiyalar - istehsalın və təkrar istehsalın bütün faktorlarını kompleks şəkildə birləşdirən investisiya prosesidir.

Y.V. İvanov investisiyanın hüquqi təbiəti məsələlərini nəzərdən keçirərək qeyd edir ki, investisiya – fiziki və hüquqi şəxslərin, dövlət və bələdiyyə təşkilatlarının, onların aktivlərinin artırılmasına yönələn sərmayədir.³⁰ Lakin, “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda həm investisiya, həm də investisiya fəaliyyəti anlayışları təsbit olunub. Adı çəkilən Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, investisiya – gəlir (mənfəət) və ya sosial səmərə əldə etmək məqsədi ilə sahibkarlıq və digər fəaliyyət növləri obyektlərinə qoyulan maliyyə vəsaitlərindən, habelə maddi və intellektual sərvətlərdən ibarətdir.

İnvestisiyaya verilən anlayışından istifadə olunan maliyyə vəsaiti, maddi və intellektual sərvət anlayışına qanunverici aşağıdakıları aid edir:

- pul vəsaiti, məqsədli bank əmanətləri, kreditlər, paylar, səhmlər və digər qiymətli kağızlar;
- daşınar və daşınmaz əmlak (binalar, qurğular, avadanlıq və» başqa maddi sərvətlər);
- müvafiq qaydada rəsmiləşdirilmiş elmi-təcrübi və digər intellektual sərvətlər;
- bu və ya digər istehsal növünün təşkili üçün zəruri olan ancaq patentləşdirilməmiş, texniki sənədləşdirmə, vərdiş və istehsalat-təcrübəsi kimi tərtib edilmiş texniki, texnoloji, kommersiya və digər biliklərin məcmusu («non-hau»);
- torpaqdan, sudan və digər ehtiyatlardan, binalardan, qurğulardan, avadanlıqdan istifadə hüquqları, habelə müəlliflik hüququndan irəli gələn və başqa əmlak hüquqları;
- başqa sərvətlər.

“İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Qanunun 2-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq, investisiya fəaliyyəti investorların investisiya qoyuluşu və onun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar bütün hərəkətlərin məcmusudur.

²⁸ Богатырев А.Г. Иностранные инвестиции: правовое регулирование. М. Российское право. 1996, стр. 73.

²⁹ Бабаева Б., Кадыров М. Становление и развитие инвестиционного законодательства. // Юрист. 2007, № 4, стр 23;

³⁰ Иванов Е.В. Гражданско-правовое положение паевых инвестиционных фондов. вопросы теории и практики. Вис. к.ю.н. М.2009, стр.18.

Beləliklə, investisiya və investisiya fəaliyyəti anlayışlarının nəzərdən keçirdikdə belə qənaətə gəlmək olar ki, investisiya fəaliyyəti investisiyaların qoyuluşunu və realizəsi üzrə fəaliyyət kimi xarakterizə olunur.

Bu gün hüququ ədəbiyyatında investisiyanın təsnifatının müxtəlif əsasları təsbit olunub. Belə ki, V.Q, Qoqonininin fikrincə, investisiyalar aşağıdakı kimi təsnifatlaşdırılır: müddi (real) investisiyalar (maddi obyektlərə qoyulan investisiyalar);

➤ maliyyə (nominal) investisiyalar (qiymətli kağızlar, paylara qoyulan mülkiyyət);

➤ qeyri-maddi investisiyalar (təkrar istehsalak ümumi şərtlərinə, reklam vasitəsilə bazanın formalaşdırılmasına, elmi-texniki layihələrinə və s.).³¹

İnvestisiyaların təsnifatı məsələsini nəzərdən keçirərkən qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi ədəbiyyatda ənənəvi olaraq, kapitalın əmələ gəlməsinə mənbəyinə görə milli və xarici investisiyalar fərqləndirilir. İnvestisiyanın təsnifatı məsələsini nəzərdən keçirərək A.Q.Boqatiryov byvestiyanın müəliyyətin (investisiya mənbələləri baxımından) əsas növlərinə müvafiq olaraq təsnifatını aparır. Müəllif investisiyanın ikim növünü təsbit etmişdir: dövlət və özəl investisiyaları. Hətta, müəllif investisiya qoyuluşunun formalarını da iki növə ayırmışdır: ssuda forması (ssuda kapitalı, kredit və borc olan kreditlər) və sahibkarlıq forması (portfel və düzünə investisiya formasında olan sahibkarlıq investisiyaları).

S.Z. İsayev isə investisiyaları aşağıdakı kimi təşkilatlaşdırır:

1. Əsas kapitala istiqamətlənməsinə görə; maddi (real) investisiyalar, qeyri-maddi (intellektual) investisiyalar, maliyyə (portfel) investisiyalar;

2. reallaşdırma formalarına görə: dövlət və şəxsi investisiyalar;

3. riskin səviyyəsinə görə: etibatlı və riskli investisiyalar;

4. investisiyanın tsiklinə görə: uzunmüddətli və qısa müddətli investisiyalar.³²

Mənbələrinə görə dünya bazarında hərəkətdə olan kapital rəsmi (dövlət) və xüsusi kapital kimi təsnifləşdirilir.

İnvestisiya fəaliyyətinin subyektləri **investor** və investisiya fəaliyyətinin **iştirakçılarıdır**. Azərbaycan Respublikasının və xarici ölkələrin vətəndaşları və hüquqi şəxsləri, vətəndaşlığı olmayan şəxslər, habelə dövlətlər investisiya fəaliyyətinin subyektləri ola bilərlər. **Investor dedikdə**, özünə məxsus olan, borc götürdüyü və ya cəlb etdiyi maliyyə vəsaitini, maddi və intellektual sərvətləri investisiya fəaliyyəti obyektlərinə qoymaq haqqında qərar qəbul edən, habelə onlardan istifadə olunmasını təmin edən subyektlər başa düşülür. **İnvestisiya fəaliyyətinin iştirakçıları dedikdə**, investisiya niyyətinin həyata keçirilməsini sifarişlərin icraçısı qismində və ya investorların tapşırığı əsasında təmin edən Azərbaycan Respublikasının və xarici dövlətlərin vətəndaşları və hüquqi şəxsləri, habelə vətəndaşlığı olmayan şəxslər başa düşülür.

İnvestisiya fəaliyyətinin subyektlərində biri də **investisiya fondlarıdır**. Hüququ elmində isə investisiya fondlarının anlayışına dair bu günü qədər vahid bir

³¹ Богатырев А.Г. Инвестиционное право. М., 1992. стр.18.

³² S.Z. İsayev İnvestisiya fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi. Dərs dəvəiti. Bakı, "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı, 2011, səh: 10-11.

fikir formalaşmayıb. Buna əsas səbəb kimi isə investisiya anlayışının qeyri-müəyyənliyidir. Çünki, bu anlayış daha çox iqtisadi anlayışdır, nəinki hüquqi və hüquq elmində də kifayət dərəcədə işlənilməmişdir.

Hesab edirik ki, investisiya fondlarının anlayışını istifadə etməkdən ötrü, ilk növbədə investisiya fondlarının funksiyalarını başa düşmək, investisiya fondlarının müasir hüquqda fərqləndirilən növlərini bilmək zəruridir. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, hüquq elmində “suveren investisiya fondları” anlayışına da tez tez rast gənilir. V. Puqininin fikrincə, suveren investisiya fondları söz birləşməsi hər hansı bir dövlətə məxsus olan suveren fondun adlandırılması üçün investisiya bankları tərəfindən düşünülmüşdür.³³ Belə fondlar adətən ictimai sektora artıq likvidlik hesabına və Mərkəzi Bankın ehtiyatı hesabına təşkil olunur.³⁴ Suveren fondlar müxtlif aktivlərdə yatırılan və dövlət tərəfindən idarə olunan maliyyə alətləridir. Qeyd etmək lazımdır ki, hüquq ədəbiyyatlarında “Suveren investisiya fondu”na dair digər anlayışlara da rast gəlinir. Belə ki, M.V. Kaurakova hesab edir ki, “...investisiya fondları – şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin azad inkişafını təmin etmək məqsədilə transsərhəd əsasında kommersiya fəaliyyətində iştirak etmək hüququ olmaqla publik məqsədlərə çatmaqdan ötrü dövlət tərəfindən yaradılan hüquqi şəxslərdir.”³⁵

4-cü sual üzrə nəticə:

Bu sualda investisiya və investisiya fəaliyyəti anlayışlarının nisbəti məsələlərinə toxunulmuş, investisiya fəaliyyətinin məqsəd və vəzifələri göstərilməklə yanaşı, investisiyaların növləri sadalanaraq şərh verilmişdir.

Həmçinin, investisiya fəaliyyətinin obyektləri göstərilmiş, subyektləri investor və investisiya fəaliyyətinin iştirakçıları olmaqla, onların hüquq və vəzifələri təsbit olunmuşdur. Eyni zamanda, bu sualda investisiya fondlarının anlayışı verilmiş, onların növləri, təşkili və idarə edilməsi məsələləri təsbit olunmuşdur.

Nəticə

Beləliklə, bu mövzuda bankların tarixi inkişaf mərhələləri haqqında, onların yaradılması, hüquqi statusu barədə danışıldı. Banklar bankı olan Mərkəzi Bankın

³³ Пунинин В. Суверенные инвестиционные фонды. определения и основы функционирования // Международная экономика – 2008. № 10. стр: 56

³⁴ Yenə orada. səh. 51.

³⁵ Кауракова М.В. Трансграничный инвестиционный фонд как субъект инвестиционных отношений. Автореферат на соиск. учен. ст. канд. юрид. наук. М. 2014. стр.9.

hüquqi statusu, habelə onun strukturuna və səlahiyyətlərinə nəzər yetirildi. Bankların idarə olunmasının əsas xüsusiyyətləri təhlil olundu. Həmçinin, bank olmayan kredit təşkilatlarının hüquqi vəziyyəti araşdırıldı.

Bununla yanaşı, bu mövzuda investisiya və investisiya fəaliyyətinin anlayışı verilmiş, investisiya fəaliyyətinin məqsəd və vəzifələri, investisiya fəaliyyətinin subyektləri və obyektləri göstərilmiş, xarici investorlara Azərbaycan Respublikasında verilən təminatların dairəsi göstərilməklə yanaşı, xarici investisiyanın qoyulması formaları, subyektləri təsbit olunmuşdur.

Bu sualda göstərilmiş, investor və investisiya fəaliyyətinin iştirakçıları olmaqla, onların hüquq və vəzifələri təsbit olunmuşdur. Eyni zamanda, bu sualda investisiya fondlarının anlayışı verilmiş, onların növləri, təşkili və idarə edilməsi məsələləri təsbit olunmuşdur.